

A | Ω

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Új folyam 108. szám

2015. 4. szám

tartalom

igehirdetés

Weltler Rezső: Karácsony a rácsok mögött / 1

tanulmányok

Tubán József: Mi tehát a törvény? Igetanulmány Gal 3,19–29 alapján / 4

Véghelyi Antal: Hitvallásos evangélikusság / 14

Tubán József: Mit jelent ma ágostai hitvallású evangélikusnak lenni? / 22

Véghelyi Antal: Lelki kormányzás (?) I. / 38

tartalmi összesítők / 44

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 108. szám – 2015. 4. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Olvasószerkesztő: Ittész Dániel és Venásch Eszter

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Karácsony a rácson mögött

Az Úr pedig a Lélek, és ahol az Úr Lelke, ott a szabadság. (2Kor 3,17)

Hadd kezdjem rendhagyó módon néhány idézettel!

Martin Niemöller: „Mi, kedves barátaim, itt el vagyunk vágva a kinti világtól, s naponta rengeteg időnk van arra, hogy magunkba nézzünk, s ilyenkor nagyon gyakran nélkülözzük a szív békeségét, mert nem Istenre és igéjére, hanem emberekre, és az ő tetteikre figyelünk.

Pedig éppen nekünk kellene a leginkább megnyitni szívünket a karácsonyi evangélium üzenetének. Ezért a mai szentestén kérjük az Úr Jézus Krisztust, aki gyermekként jött el ebbe az Istentől elidegenedett világba, hogy térjen be hozzánk is, mentsen meg minket, s ajándékozzon meg bennünket is az Ő örömeivel!”¹

Dietrich Bonhoeffer: „Egyetlen pap, egyetlen teológus sem állt ott a betlehemi jászolnál. És mégis: minden keresztyén teológia eredete abban a csodák csodájában van, hogy Isten emberre lett. A szent teológia az istálló gyermekének titka előtti áhítatos leborulással kezdődik. A szenteste nélkül nem létezik teológia.”²

Helmut Gollwitzer:³ „Íme, hirdetek néktek nagy örömet» – ez azt a reményt ébresztgette bennünk, hogy van Valaki, aki még ilyenkor is gondol ránk, s akinek nagyobb hatalma van, mint Sztálinnak és összes csatlósának. Még fogságom előtt sokszor lenézően nyilatkoztunk az olyan énekekről, mint a »Stille Nacht, heilige Nacht« [Csendes éj] vagy az »Oh, du fröhliche« [A szép boldogító]: sziruposak, érzélgősek. Semmi kétség, reformátoraink sokkal erőteljesebben szólaltatták meg a karácsonyi üzenet lényegét a maguk énekeiben. Most itt a barakkban mégis ezeket a »giccses« énekeket énekeltük, egyszerűen azért, mert ezeket mindenki ismerte, bármelyik felekezethez tartozott is. »Krisztus megszabadít« – énekeltük, s abban a pillanatban valóban szabadok is voltunk.”⁴

Ordass Lajos: „Szabad vallanunk: Nem Augustus akarata megy rajtunk teljesedőbe, hanem Isten akarata. Azt mondom most egyszerűen, de kiélezetten: Ha egy keresztyén lakosságú országban istenellenes és így egyházellenes hatalom ragadja magához az uralmat, akkor ugyan mi lehet Isten akarata azok felé, akiknek drága a keresztyén hitük? Nem az, hogy alkudozás nélkül védelmezzék azt? [...] Milyen végtelen nagy karácsonyi békesség költözhet lelkünkbe, ha itt a

Minden keresztyén teológia eredete abban a csodák csodájában van, hogy Isten emberre lett.

1 *Martin Niemöller*: Weihnachtspredigt 24.12.1944 im Konzentrationslager Dachau. <http://staff-www.uni-marburg.de/~naeser/niemoell2.htm>.

2 *Dietrich Bonhoeffer*: Die Liebe zur Theologie. <http://www.dietrich-bonhoeffer.net/zitat/id/714/>. DBW Band 15, Seite 537ff

3 Niemöller harcostársa a Hitvalló Egyházban, s annak letartóztatása után utódja berlini gyülekezetében.

4 *Helmut Gollwitzer*: ...und führen,wohin du nicht willst. Bericht einer Gefangenschaft. München, 1952.

börtönfalak között is tudjuk, hogy nem emberi önkény tapos rajtunk, hanem Isten áldott akarata történik itt is velünk.”⁵

Több közös pont is van ezekben a szövegekben. Mindenekelőtt a személyek: valamennyien evangélikus lelkészek voltak. Azután az alkalom és a helyszín: mindegyik karácsonykor, fogóságban hangzott el. A földrajzi távolság nagy volt a helyszínek között: náci koncentrációs láger Dachauban, a Gestapo börtöne Berlinben, szovjet hadifogolytábor valahol Szibériában és a szegedi Csillag börtön, mégis mindegyikben ugyanazt érezzük: ezeket az embereket valóban

megragadta az Úr Lelke, segített legyőzni félelmüket, s így rácsok mögött is szabadok voltak. Merték ott is azt tenni, ami rájuk bízott: hirdették aktuális gyülekezetüknek, fogolytársaiknak a karácsonyi evangéliumot.

Az Úr Lelke segített legyőzni félelmüket, s így rácsok mögött is szabadok voltak.

Tudjuk: Pál apostol, akitől elmélkedésünk textusa származik, számos alkalommal volt ugyanabban a helyzetben. Ő maga számol be erről, legrészletesebben éppen a 2. korinthusi levélben, ahol alapigénk is található. Mi most arra az esetre figyeljünk, amiről *Az apostolok cselekedetei* 16. fejezetében van szó, a címe *Pál Filippiben*, s ahol a 25. versben ezt olvassuk: „Éjfél tájban Pál és Szilász imádkozott, és énekekkel magasztalta az Istent. A foglyok pedig hallgatták őket.” Ugyanaz a szituáció, s lám, már a kezdet kezdetén! – mondhatnánk joggal, de minek is a kezdetén? Az Újszövetség kutatói Pál 2. missziói körútja csúcspontjának tekintik ezt a fordulatot, maga Lukács, a könyv szerzője azt hangsúlyozza, hogy az evangélium eljutott Makedóniába. Nekünk ez már nem sokat mond; a név hallatán a kicsiny, nemrég önállósult balkáni államra gondolunk, az újszövetségi korban viszont Makedónia Nagy Sándor szülőföldjét, a hellenista kultúra forrásvidékét jelentette.⁶

Van azonban egy olyan szempont, amit az akkoriak nem tudhattak, mert a fogalom még nem is létezett: itt és így, ilyen szerény, sőt megalázó körülmények között, mindjárt az elején börtön-istentisztelettel indult „a keresztyén Európa” története, amelyről pedig ma rögtön az egyház gazdagsága és világi hatalma, s annak jelképeként lélegzetelállító katedrálisok jutnak az eszünkbe. Sokan mondják, hogy ez a fogalom mára már amúgy is elavult, helyette inkább „keresztyén kultúráról” kellene beszélnünk. Szép kifejezés, de vajon igaz is? A nagy teológus, Paul Tillich azt tanította, hogy a vallás a kultúra mélységi dimenziója. Egyszerűbben szólva: olyan, mint fának a gyökér. Mármost: európai kultúránk mélyén valóban ott van még a vallás, vagy többnyire már csupán felszín? Amióta az EU alkotmányából „kifejejtették”, hogy egész Európa keresztyén alapokra épült (a magyar alkotmányba bekerült!), erősen szkeptikus vagyok e téren. Márpedig egy olyan fa, amely elvesztette kapcsolatát a gyökereivel, könnyen a terméketlen fügefá sorsára juthat. Lehet, hogy az európai keresztyénség számára is fogytán van már

5 *Ordass Lajos*: Karácsony a börtönben. Keresztyén Igazság, 2001 tél, 3. o. Ordass Lajos: Válogatott írások, EPMSZ, Bern, 1982. Szerk. Szépfalusi István, 283–287.

6 A hellenista kultúra a Kr. u. I. században a Földközi-tenger egész medencéjében még javában élt. Ez az oka annak, hogy az Újszövetséget nem latinul, hanem görögül írták. Maga a város neve is Nagy Sándor apja, II. Fülöp görög nevéből (Philipposz) származik.

a kegyelmi idő; lehet, hogy már az „»Uram, hagyd meg még ebben az évben, míg körülásom és megtrágyázom«” (Lk 13,8) korszakát éljük?

Félreértés ne essék, senkit nem akarok ríogatni ezekkel a gondolatokkal; legalábbis a náci, illetve a kommunista diktatúra – amelyben az idézett hitvallók oly példásan helytálltak –, Istennek hála, egyaránt végképp a múlté. Jelenleg mindenkit a migránsok kérdése foglalkoztat, s jellemző módon szinte mindenki a dolog gazdasági-politikai következményeiről beszél, s alig esik szó az úgy vallási oldaláról. Pedig az a tény, hogy egy másik világvallás képviselői megjelentek közöttünk, jó alkalom lehet mindnyájunknak arra, hogy őszintén számot vessünk a saját hitünkkel! Mit jelent számomra az, hogy keresztényen vagyok? Mélység-e vagy csak felszín, tápláló gyökérszövet-e vagy csupán őszi lombkorona, amely az első viharra lehullik? Ott leszek-e a karácsonyi gyülekezetben, és ha igen, miért? Az ilyenkor ismét „illendővé” vált templomlátogatást tudom-e le csupán, vagy pedig valóban a Megváltó születését ünneplem?

Pál apostolnak élete végéig szívügye maradt a filippi gyülekezet, erről tanúskodik a nekik írt levél is. Egy helyen így szólítja meg őket: „... testvéreim, akiket szeretek, és akik után vágyódom, örömöm és koronám” (Fil 4,1). S ebben a levélben írta le azt is, ami karácsony titkának, „[a]z Ige testté lett” (Jn 1,14) gondolatának egyik legmélyebb teológiai megfogalmazása, s méltó párja a János-prológnak: „Az az indulat legyen bennetek, ami Krisztus Jézusban is megvolt: mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát,⁷ szolgálai formát vett fel, emberekhez hasonlóvá lett, és magatartásában is embernek bizonyult; megalázta magát, és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,5–8). Ámen.

Egy olyan fa, amely elvesztette kapcsolatát a gyökereivel, könnyen a terméketlen fűgefá sorára juthat.

Áldott karácsonyt kívánunk minden kedves Olvasónknak az ortodox egyház karácsonyi kánonjának soraival:

Krisztus születik, dicsőítsétek! Krisztus jó a mennyből, fogadjátok! Krisztus a földön van, emelkedjétek! Énekelj az Úrhoz egész földkerekség, és örömmel magasztaljátok Őt népek, mert megdicsőítettet.

⁷ Ennek a gondolatnak a teológiában külön neve is van: kenózis, azaz önmegüresítés. A XX. században elsősorban a marxistából lett misztikus gondolkodó, a francia Simone Weil propagálta, s nyomában a mi Pilinszky Jánosunknak is kedvenc fogalma lett.

Mi tehát a törvény? Igetanulmány Gal 3,19–29 alapján

¹⁹Mi tehát a törvény? A bűnök miatt adatott, amíg eljön az utód, akinek az ígéret szól. A törvényt angyalok közölték közbenjáró által. ²⁰Közbenjáróra nincs szükség, ahol nincs két fél. Isten pedig egy. ²¹A törvény tehát az ígéret ellen van? Semmiképpen sem! Mert ha olyan törvény adatott volna, amely képes életet adni, valóban a törvény alapján volna a megigazulás. ²²De az Írás mindenkit bűn alá rekesztett, hogy az ígéret a Jézus Krisztusban vetett hit alapján adassék azoknak, akik hisznek.

²³Mielőtt pedig eljött a hit, a törvény őrzött bennünket, egybezárvá az eljövendő hit kinyilatkoztatásáig. ²⁴Tehát a törvény nevelőnk volt Krisztusig, hogy hit által igazuljunk meg. ²⁵De miután eljött a hit, többé nem vagyunk a nevelőnek alávetve. ²⁶Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által. ²⁷Akik Krisztusba keresztelkedtetek meg, Krisztust öltöttétek magatokra. ²⁸Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban. ²⁹Ha pedig Krisztuséi vagytok, akkor Ábrahám utódai vagytok, és ígéret szerint örökösök.

Mielőtt az aktuális szakaszcól elmélnék, engedtessek meg, hogy bevezetőül két megjegyzést tegyünk!

Elsőként azt kell tudatosítanunk magunkban újra és újra – és a galatákhöz írt levél, illetve a megírásának háttérében álló események ennek éppenséggel az iskolapéldáját jelenthetik –, hogy az egyház állandó harci helyzetben éli az életét. Nem üres szófordulat csupán, amikor földön zarándokoló vagy küzdő egyházcól beszélünk. Az egyházat mindig érik olyan hatások, amelyekkel szemben fel kell vennie a küzdelmet, különben könnyen olyan helyzetbe kerülhet, hogy feladja önmagát, sőt esetleg a léte is veszélybe kerül. Ez az állandó élet-halál harc azonban nem pusztán az egyház létéről vagy pusztulásáról szól, és nem azonosítható egyszerűen a

Az egyház állandó harci helyzetben éli az életét.

kívülről érkező mellőzöttséggel, ellehetetlenítő próbálkozásokkal, nyílt erőszakkal vagy fegyveres üldözéssel. Sokkal inkább arra kell gondolnunk, hogy az egyháznak bátor és erőteljes küzdelem során kell megvédenie azt, amit Ura rábízott: a tiszta és igaz evangéliumot, Krisztus

keresztjének örömhírét. Ilyen módon tehát a szorongatottság nem bizonyos „nehezebb idők” sajátja, hanem az egyház létállapotának természetes velejárója.

A másik megjegyzés a fentiekből következik: bár gyakran beszélünk manapság sokszínű egyházcól, és ennek bizonyos mértékben van is létjogosultsága, ám mindig elérkezik az a pont, amelyen túl megengedhetetlen a sokszínűség, az egymás mellett élő párhuzamos igazságok mítosza. A galatákhöz írt levél háttérében pedig éppen egy ilyen helyzet húzódik meg. A veszedelem ebben az esetben nem kívülről érkezett, nem a zsidó vallási vezetők vagy a római ható-

ság részéről, hanem belülről, az egyház köreiből. Ráadásul a kutatók nagy részének véleménye szerint a galaták között hamis tanítást hirdetőik mögött nem is akármilyen tekintély állhatott: maga Jakab, az „Úr testvér[e]” (Gal 1,19), a jeruzsálemi keresztyének vezetője. Pál azonban az evangélium és Krisztus kizárólagosságát látja veszélyben (vö. Gal 1,6–9), ezért nyíltan és határozottan fellép a tévtanítók ellen, nem törődve a mögöttük álló tekintéllyel. Az egyház mai helyzetére nézve is érdemes továbbgondolni mindezt, és nem megijedni attól, hogy kijelentsük: ahogyan léteznek a tiszta és igaz tanítás, ugyanúgy léteznek az eretnokség is, és ezt a kettőt semmiféle békességre vagy szeretetre való álságos hivatkozással nem szabad összemoznunk.

De mi is volt az a fenyegető helyzet, ami Pált ennek a levélnek a megírására készítette?

Előrebocsátjuk, hogy a konkrétumokat illetően nem teljesen egységes az Újszövetség-kutatók álláspontja, ám az kétségteljesen megdudhat magából a levélből, hogy a Kis-Ázsia középső vidékén élő galaták keresztyén közösségeit bizonyos tévtanítók környékezték meg, ők pedig hittek nekik, és ennek megfelelően formálódott át a kegyességük. Egyesek azt feltételezik, hogy ezek a tévtanítók az akkoriban világszerte

A tévtanítók rendkívül veszedelmes álláspontot képviseltek.

divatos gnosztikus irányzatok egyikét képviselhették, mások szerint – és talán ez a valószínűbb – viszont egyenesen Jeruzsálemből, az egyház akkori központjából, Jakab apostol környezetéből érkeztek, és azt képviselték, hogy teljes értékű és így üdvösségre vezető keresztyén életet csak úgy lehet élni, ha az ember megtartja a mózesi törvény rendelkezéseit, és annak révén bekerül az Ábrahámmal kötött szövetség keretein belülre.

Akárhogyan is történt, annyi kétségtelen, hogy a tévtanítók rendkívül veszedelmes álláspontot képviseltek, minthogy az üdvösség tekintetében Krisztus személye és keresztye mellé odarendelték az ember engedelmességét, mintegy az isteni kegyelemmel együttműködni kész cselekvését is. Általánosságban véve pedig itt van mindenféle régi, újabb, jelenlegi és mindenkori eretnokségnek a gyökere: megkérdőjelezi Krisztus személyének és cselekvésének a kizárólagosságát, és az üdvösség elnyerésében legalább valami csekély részt tulajdonít az embernek. A különböző egyháztörténelmi korszakokban ez a jelenség sokféleképpen ütötte fel a fejét: hol az ószövetségi előírások pontos megtartásaként, hol az érdemszerző kegyes cselekedetek „gyűjtögetéseként”, hol az isteni meghívásnak való engedelmesség látható és mérhető jeleinek a hangsúlyozásaként, hol a már megtörtént megváltás személyes elfogadásának igényeként, ám ezek mindegyike egyformán Krisztus személyének és váltságművének a csorbítását jelentette, jelenti. És éppen ez az, amitől Pál meg akarja óvni a galatákat.

A valószínűsíthetően zsidókeresztyén szélsőségesek elleni küzdelem adja meg tehát a galatákhoz írt levélnek azt a gerincét, amelyben fontos szerepet játszik a törvény értelmezése és a hívő ember életében játszott helyének a megfelelő megvilágítása. A törvényen itt természetesen az Ószövetséghez kötődő zsidó kegyességet, illetve az annak alapját adó teológiai fogalmat kell értenünk.

Pál már a levele elején leszögezi: nincs más evangélium, egyedül Jézus Krisztusé, vagyis a Krisztust és az ő keresztyét kizárólagosan magasba emelő és az ő diadalát hirdető tanítás. Meg-

szívlelendő korunk teológusai számára is Pál apostol látásmódja! Ő ugyanis nem tud, sőt nem is akar hallani a manapság olyan divatos teológiai sokszínűségről, és amikor azt látja, hogy némelyek – akár az egyház tekintélyes vezetői! – Krisztus egyedülvalóságát relativizálják a másfajta tanítással, akkor nem hallgat, hanem kimondja az ítélet szavát. És mint a levél elején leszögezi: ez még abban az esetben is igaz lenne, ha – *horribile dictu* – egy mennyei angyal hirdetné a kereszti jelentőségét elhomályosító tanítást (Gal 1,8). Ehhez kapcsolódva azt is kifejtí a levélben, hogy az ő apostolságát éppenhogy nem az emberi tekintély, nem a többi apostol

Leszögezi: *nincs más evangélium, egyedül Jézus Krisztusé.*

helyeslése, nem valamiféle kölcsönös engedményeken alapuló konszenzus adja, hanem maga a mennyből kapott evangélium, illetve nyilván az, aki mögötte áll: Jézus Krisztus. Ez az evangélium pedig kimondja azt, hogy „a törvény cselekvése

által nem igazul meg egy ember sem.” (Gal 2,16) A levél legfőbb üzenete is ennek a kijelentésnek megfelelően alakul: az üdvösség nem azért adatik, mert az ember a törvény megtartásával kellőképpen eleget tesz Isten akarátának, hanem azért, mert Jézus Krisztus a kereszten az életét adta, és így megváltott bennünket. Ehhez az ember nem képes semmit sem hozzátenni, de erre nincs is szükség.

A törvénykegyesség és a hitből való megigazulás témáját körüljáró szakasz vizsgálata közben ugyan természetesen meg kell említenünk, mégsem ragadhatunk le egyszerűen az I. század közepének a nagy kérdésénél, a zsidókeresztyének és a pogányságból Krisztus-hitre tértek között kibukkanó konfliktusnál. Hiszen ez az akkor és ott leírhatatlanul nagy feszültségeket okozó probléma (vö. Gal 2,11–14) ma már természetszerűleg nincs jelen az egyházban, és nemcsak azért, mert a jeruzsálemi apostoli gyűlés Kr. u. 49-ben igyekezett megnyugtatóan rendezni a kérdést olyan módon, hogy meghagyta a pogányságból megtért keresztyéneknek: tartóztassák meg magukat „a bálványáldozati hústól, a vértől, a megfulladt állattól és a paráznaságtól.”¹ (ApCsel 15,29) Hogy ez a megoldás mennyire volt ideiglenes, azt éppen Pál egyik levele jelzi, amelyben már csupán a hitben gyengébb testvérré való tekintettel javasolja a bálványáldozati hústól való tartózkodást (1Kor 8,1–13). Az újszövetségi kánonba be nem került, de annak könyveivel egyidős *Didakhé* pedig egyenesen óvja a keresztyéneket attól, hogy az általa képmutatóknak nevezett zsidókhöz hasonlóan böjtöljenek és imádkozzanak: „Böjtjeitek ne legyenek együtt a képmutatókkal, ők ugyanis a szombat utáni második napon és ötödik napon böjtölnek; ti a negyedik napon és az előkészületi napon böjtöljete; ne imádkozzatok úgy, mint a képmutatók, hanem úgy, ahogyan az Úr parancsolta evangéliumában...” (8,1–2).²

1 A bálványáldozati hús arra az ókori szokásra utal, hogy a különböző pogány templomok oltárain feláldozott állatok húsának egy részét a piacon értékesíthették, ami törvényes bevételt jelentett az adott vallási közösség számára. A paráznaság sem egyszerűen a házasságtörést vagy az erkölcsi szabadosságot jelenti ebben az esetben – hiszen a Krisztus-hívók ezektől eleve tartózkodtak –, hanem a bizonyos keleti eredetű vallások szertartásain gyakorolt kultikus prostitúciót.

2 *Didaché*. Ford.: Vanyó László. Vanyó László (szerk.): *Apostoli atyák*. Budapest, 1988, Szent István Társulat, 97. /Ókeresztyeni írók, 3./

Mindez azt mutatja, hogy a Krisztus-hit gyorsan átlépte az ábrahámi-mózesi szövetség határait, minthogy Isten kegyelme szélesebb körűnek bizonyult a választott nép által elképzelnél. Isten logikája éppenséggel a fordítottja annak, mint amit a galatákat elbolondító tévtanítók vallottak! Szerintük ugyanis zsidóvá kell lennie annak a pogánynak, aki meg szeretné ragadni a Krisztus keresztyén megvalósult szabadulást: a valóságban azonban éppenséggel a még az ábrahámi-mózesi szövetséghez ragaszkodó zsidók is csak úgy érhetik el a vágyott és a törvény igájának felvétele által remélt örök életet, ha megtérnek Krisztushoz (Róm 11,11–16)!

Ezen a ponton – noha látszólag kitérőnek tűnik – kénytelenek vagyunk rámutatni egy mind gyakrabban elének kerülő jelenségre, amely egyértelműen zsákcácnak bizonyul. Napjainkban ugyanis lépten-nyomon tapasztalhatjuk igehirdetések egész sorában, hogy egyre divatosabb lett az Ószövetséget, annak egyes könyveit vagy megjegyzéseit önmagukban, az Újszövetség nélkül értelmezni. Mintha az Ószövetség szavai számunkra is mindössze zsidó szent iratok volnának, nem pedig Istennek a Krisztus eljövételét előkészítő igéje! Amennyiben egy-egy próféta jövendölést vagy ószövetségi történetet megpróbálunk csupán a maga eredeti történelmi összefüggésében vizsgálni és magyarázni, részizgazságokkal ugyan szembesülhetünk, ám egészében nem tárul fel előttünk Isten igéjének értelme. Amikor például Isten megszólítja Ábrahámot, és azt ígéri, hogy őáltala „nyer áldást a föld minden nemzetsége” (1Móz 12,3b), tetszetősnek tűnhet az a rövidzárlatos magyarázat, hogy a választott nép, amennyiben Isten akarata szerint él és így betölti a szerepkörét az Úr dicsőségére, sóként és kovászként áldást jelenthet az egész világra

Napjainkban ... egyre divatosabb lett az Ószövetséget, annak egyes könyveit vagy megjegyzéseit önmagukban, az Újszövetség nélkül értelmezni.

néve. A történet és az abban elhangzó ígélet helyes, a teljes Szentírás üzenetéhez illeszkedő magyarázata azonban nyilván az, hogy ez az ígélet nem Ábrahámra, főleg pedig nem az Ószövetség választott népére vonatkozik, hanem Jézus Krisztusra – aki Ábrahám „valódi” utóda (vö. Gal 3,16) –, és aki a kereszten megváltott minden embert. Nem Ábrahám vagy a vérségileg tőle származó nép hűsége hozott áldást a világra, hanem Jézus Krisztusnak a Golgotán kiontott vére!

Jól tesszük, ha ebben az összefüggésben is tanulunk az Ószövetséget egyébként nagyra becsülő és annak egyes könyveit szószéken és egyetemi katedrán is gyakran magyarázó Luthertől, aki egy 1525-ös igehirdetésében pontosan kijelöli az Ószövetség – „Mózes” – helyét a keresztyén igemagyarázatban: „Nem azért olvassuk hát Mózeset, mert ránk vonatkozik, mert be kell tartanunk rendelkezéseit, hanem azért, mert megegyezik a természetes törvénnyel, és jobban fogalmazza meg, mint ahogy a pogányok ezt valaha is képesek voltak megfogalmazni. A Tízparancsolat tehát életünk tükré, melyben hibáinkat felismerhetjük stb. A rajongók azonban azt is helytelenül értelmezik, amit Mózes a képekről mond, mert ez is csak a zsidókra vonatkozik stb. Másrészt pedig, mint az imént mondtam, Mózeset a Krisztusról szóló ígéletekért olvassuk, mert ő nemcsak a zsidóké, hanem a pogányoké is. Benne nyernek ugyanis áldást a pogányok, amint ezt Ábrahámnak ígérte Isten.”³

3 Csepregi Z. ford. Luther Márton: *Mi az evangélium? A keresztyének és Mózes*. Budapest, 1995, Magyarországi Luther Szövetség, 24–25. /Magyar Luther füzetek, 5/

Mindezek után viszont kénytelenek vagyunk feltenni a kérdést: mi a szerepe a törvénynek az üdvösség elérésében?

Ezzel kapcsolatban elsőként egy olyan jellegzetes értelmezési hibára kell felhívni a figyelmet, amely éppen a mostani vizsgálódásunk középpontjában álló szakasz magyarázatánál viszi félre nagyon gyakran az igehirdetőket és az igehallgatókat egyaránt. Konkrétan Gal 3,24 helyes értelmezéséről, illetve fordításáról van szó. Pál szavai így hangzanak: *ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν*. Vagyis: 'a törvény nevelőnk volt Krisztusig'. A probléma itt a *παιδαγωγὸς* kifejezés, amelyet gyakran – így terjedt el a köztudatban – azonosítanak azzal az ókori rabszolgával, aki házitanítóként teljesített szolgálatot a gyermekek mellett. Csakhogy egykorú források alapján tudjuk, hogy a *παιδαγωγὸς* nem „pedagógus”, vagyis tanító volt, hanem egy fajta gyermekfelvigyázó, akinek az volt a feladata, hogy megvédje a kisebb gyermekeket, illetve hogy akár büntetéssel is rászorítsa őket a helyes magatartásra. A szöveg összefüggéseiből is kiderül, hogy Pál ez utóbbi értelemben használja a szót.

Érdekességként érdemes megnézni, hogyan értelmezik ezt a verset a különböző bibliafordítások! A latin *Vulgata* átveszi a görög szót: *pedagogus*. A latinban ennek a jelentése is megfelel a görögnek. Az angol fordítás szerint őrről vagy éppen gondnokról van szó: *custodian*. A német változatok a *Zucht* vagy *Zuchtmeister* ('nevelő, fegyelmező') kifejezést tartalmazzák. Franciául a *pédagogue*, olaszul a *pedagogo* tükörfordításban adták vissza a görög kifejezést, az orosz Bibliában viszont a jóval árnyaltabb *детоводитель* ('gyermekvezető') szó áll. A szlovák fordításban a *vychovávateľ* ('nevelő'), a románban pedig az *îndrumător* ('irányító, útmutató') szó található. Sylvester János szerint „az o törvin vitetők vala műnekünk az Christushoz”, Károli Gáspárnál „Krisztusra vezérlő mesterünkké lett”, Békés Gellért és Dalos Patrik fordításában „Krisztushoz vezető nevelőnké lett”, Csia Lajos pedig a „nevelő”, illetve szintén a „gyermekvezető” szót használja.

A szóban forgó görög kifejezés fordítása azért lehet zavaró, mert amennyiben egyszerűen jóságos házitanítóként tekintünk a törvényre, akkor máris gyökeresen az apostol tanításával ellentétes eredményre juthatunk, mintha a törvény segítene, nevelne bennünket egy olyan magatartásra, amely aztán Krisztusban, illetve a benne való hitben nyeri el a maga tökéletességét. Holott az eredeti páli gondolat szerint a törvény éppenséggel „őrzött” (Gal 3,23), sőt a bűn hatalma alatt tartott bennünket, azaz valójában megakadályozta az Isten iránti bizalom kialakulását! Vagyis nem Isten közelébe segített, hanem a bűneinkre való tekintettel távol tartott bennünket tőle.

Isten igéjének mint az egymástól megkülönböztetett törvénynek és evangéliumnak az értelmezése a lutheri teológia egyik sajátossága. Persze éppen az általunk vizsgált újszövetségi szakasz alapján láthatjuk, hogy bár valóban sajátossága, mégsem Luther sajátja a törvény és az evangélium megkülönböztetése, hiszen annak már a Szentírásban megtalálhatók az alapjai. Ennek nyomán kétféleképpen beszélhetünk Isten igéjéről: egyszer mint törvényről, amely követel, másszor pedig mint evangéliumról, amely ígér és szabadulást hirdet.

Luther a már idézett 1525-ös igehirdetésében így ír erről: „E két igehirdetés nem ugyanaz, ezért jól kell értenünk őket, hogy különbséget tudjunk tenni köztük, s tudjuk, mi a törvény és mi az evangélium. A törvény követel tőlünk, és megparancsolja, hogy mit kell tennünk, egyedül

tetteinkre irányul, s az elváráson alapul; Isten ugyanis így szól a törvényben: ezt tedd, azt meg ne, ezt kívánom tőled. Az evangélium viszont nem azt hirdeti, mit kell vagy nem kell tennünk, nem vár el tőlünk semmit, hanem megfordítja az egészet, s éppen az ellenkezőjét teszi; nem azt mondja: ezt tedd, azt meg ne, hanem csak felszólít, hogy tartsuk oda ölnket, és fogadjuk el ajándékként. Ezt mondja: lásd, ember, ezt tette Isten érted, Fiát testbe öltöztette, hagyta, hogy éretted kivégezzék, s megmentett bűntől, haláltól, ördögtől és pokoltól, ezt hidd és fogadd el, így lesz örök életed. Ez tehát kétféle tanítás és két különböző cselekedet, Istené és az emberé. Mert ahogy mi különbözünk Istentől, úgy tér el ez a két tanítás egymástól; az evangélium ugyanis azt tanítja, mit ajándékozott Isten nekünk, nem azt, mit kell Istennek megadnunk és megtennünk, mint azt a törvény szokta előírni.”⁴

Még egyértelműbben fogalmaz Luther a törvény valódi feladatáról, „használatáról” (*usus*) szólva 1537-ben, a *Schmalkaldeni cikkekben*: „Ilt azt tartjuk, hogy a törvényt elsősorban azért adta nekünk Isten, hogy gátat vessen a bűnnek, részint a büntetésre vonatkozó fenyegetéssel és rémítéssel, részint a kegyelemre és jótéteményre vonatkozó ígéréttel és annak felkínálásával. Azonban mindez balul ütött ki annak a gonoszságnak a következtében, ami a bűnnek a műve az emberben. [...] A törvény legfontosabb szolgálata és ereje az, hogy leleplezi az eredendő bűnt minden gyümölcsével együtt, és megmutatja az embernek, hogy milyen borzalmasan mélyre süllyedt, és milyen mérhetetlenül romlott a természete. A törvénynek kell őt kioktatni arról, hogy nincs Istene, hogy nem törődik Istennel, vagy más isteneket imád. Ezt előzőleg, a törvény nélkül el nem hitte volna! A törvény azonban megrettenti, megalázza, elcsüggeszti és kétségbe ejti. Szeretné, ha segítenének rajta, és nem tudja, hogy hova és mihez kapjon. Isten ellensége kezd lenni, és zúgolódik ellene. [...] Ez tehát Istennek az a mennyköve, amellyel egy csapásra lesújtja a nyilvánvaló bűnösöket és az álszenteket, és nem ad igazat senkinek. Mindenkit rettegésbe és csüggedésbe taszít.”⁵ A törvény tehát nem barátunk, nem segítők, nem „mankó”, vagy az üdvösség felé terelgető „tanítómester”, hanem ellenség, amely tönkretesz, megrémít, és feltárja a helyzetünk alapvető lehetetlenségét!

Kérdés persze – annál is inkább, mert az iménti idézet egyházunk egyik hitvallási iratából való, amelyet minden lutheránusnak, igehirdetőnek és igehallgatónak hinnie és vallania kell, vagy legalábbis kellene –, vajon miért tekintünk mi gyakran az ítéletet és elveszettséget hirdető törvényre mégis segítségként, jó barátként? Mert igen gyakran fogadjuk el kritikátlanul azt, amit a lutheri felfogással gyökeresen ellentétes kálvini teológia vall: „Tehát csak annyiban töröltetett el Isten törvénye, hogy többé nem kárhoztat minket és Isten haragját nem vonja ránk.”⁶ Ez a

A törvény ... a bűn hatalma alatt tartott bennünket, azaz valójában megakadályozta az Isten iránti bizalom kialakulását!

4 Luther: *Mi az evangélium...* (3. jz.), 14.

5 Luther Márton: *Schmalkaldeni cikkek*. Ford.: Pálffy Miklós. In *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai*. 2. köt. Budapest, 1957, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 26–27.

6 Buzogány D. – Juhász T. – Sipos G. ford. Bullinger Henrik: *Második helvét hitvallás*. http://doulos.hu/Masodik_Helvet_Hitvallas.pdf

fajta érvelés azonban megbukott a Szentírás mérlegén, mert pálcás nevelőből, Krisztushoz kergető megnyomorítóknál ismét jó barátunkká akarja tenni a törvényt.

De hova jutnánk ezen az úton? Nem oda, hogy az igazságunk nem lenne képes felülmúlni a különben tiszteletre méltóan kegyes, ámde egyedül a maguk vallási teljesítményében reménykedő farizeusok és írástudók igazságát (Mt 5,20)? Hiszen ahogyan ők képtelenek voltak a törvényt a maga teljességében betölteni, úgy a mi hasonló próbálkozásaink is eleve kudarcra vannak ítélve a bennünk munkálkodó bűn miatt. Idézzük ismét Luthert, aki a római levélhez fűzött előszavában így beszél a törvényről: „A **törvény** szócskát nem emberi módon kell itt értened, mintha tanítás volna, amely megmondja, mit cselekedjünk, és mit engedjünk másoknak cselekedni. Mert az emberi törvények természete olyan, hogy nekik már a cselekedetekkel is eleget teszünk, noha a szívünk máshol van. Az ő [ti. Isten] törvénye a szív mélyét követeli, és nem elégedik meg a cselekedetekkel, hanem éppenséggel bünteti azokat, ha nem a szív mélyéről fakadtak, és színlelésnek, hamisságnak nevezi őket. Ezért, hogy a 116. zsolttárban minden ember színlelőnek mondatik, mi-

vel nincsen ember, aki szíve mélyén megtartja avagy megtarthatná a törvényt. [...]

[...] Mert jóllehet kívülről tartod a törvényt a cselekedetekkel, mert félsz a büntetéstől vagy a jutalmat szereted, mégsem szabad kedvvel

Törvénye a szív mélyét követeli, és nem elégedik meg a cselekedetekkel.

és szeretettel végzed azt, hanem keserű kényszerűségben: és ha a törvény nem volna, bizonyosan mást cselekednél. Ebből pedig az következik, hogy szíved mélyén a törvény ellensége vagy.”⁷

Szabad legyen ezt a helyzetet egy divatos példával is illusztrálnunk! Igehirdetéseinkben gyakran szokták a törvényt a cirkuszi kötélátka kötéltáncos kötéltáncához hasonlítani. Csakhogy legtöbbször helytelenül teszik ezt – tudniillik a fentebb már idézett kálvini-református tanítás értelmében –, mintha a törvény maga volna a lehető legkeskenyebb, ámde járható út (Mt 7,14), amelyen járva el lehet jutni az Istennek tetsző életre. Pedig az előszeretettel alkalmazott kép nagyon is helytálló lenne, csakhogy a törvény valódi jelentésére fókuszálva! Hiszen a kötélátka esetében nem létezik második hiba: elég egyszer rosszul lépnie, és megvan a baj. Márpedig aki a törvényt teljesítendő és teljesíthető feladatként értelmezi, amelynek segítségével a hívő ember Istennek tetsző életet tud élni, az valóban olyan, mintha rálépne a kötéltre, amelyen viszont képtelenség végigmenni. A törvény feladata nem az, hogy a hívő embert szent életre segítse, hanem olyan hatalmasság, amely szembesít az alkalmatlanságunkkal, és megmutatja, hogy önmagában egyetlen embernek sem lehet reménysége az üdvösségre.

Ebben az összefüggésben válik jól érthetővé Jézus ismert megállapítása a tevérről meg a tú fokáról! Hiszen üdvösségre jutni „[a]z embereknek lehetetlen, de az Istennek nem, mert az Istennek minden lehetséges.«” (Mk 10,27) Ennek a felismerésnek az útján pedig az első lépés mindig az, hogy a törvény kellőképpen összetörjön bennünket.

7 Szita Sz. ford. Előszó Szent Pálnak a rómaiakhoz írt leveléhez (1522). In Csepregi Zoltán – Fabiny Tibor – Ittész Gábor – Reuss András (szerk.): *Luther válogatott művei*. 5. köt. Budapest, 2011, Luther Kiadó, 293.

Nyilvánvaló, hogy ezen a ponton összekapcsolódik az egykori galaták gondolkodása a mindenkori, a mai evangélikusoknál is tapasztalható emberi gondolkodásmóddal. Hiszen ha a törvény mást nem tesz, mint elítél, és megmutatja, hogy képtelenek vagyunk megfelelni az Isten által állított mércének, akkor egyszersmind azt is elének tárja, hogy az üdvösség megszerzésében semmi részünk nincs! Még annyi sem, hogy azt személyesen elfogadjuk, vagy hogy pozitívan válaszolunk az isteni hívásra. Az eredendő bűnnel megfertőzött ember pedig a maga természetes állapotának megfelelően éppen ezt a tényt nem tudja megemészteni. Így fogadták örömmel a galaták az őket megkísértő eretnekeknek azt a tanítást, amely szerint a Krisztusban elnyert üdvösség csak abban az esetben jelent valódi szabadulást, ha ők maguk megtartják a mózesi törvény rendelkezéseit, mintegy bizonyítva a hitük komolyságát, hitelesítve, „aktiválva” azt.

Ez tehát a mindenkori eretnesség lényege: az ember legalább egy kis részben át akarja venni Isten szerepét!

A fentiekből azonban éppenséggel nem az következik, hogy a törvénynek lejárt volna az ideje, és többé nincs rá szükség. A törvényre igenis szükségünk van, csak megfelelőképpen kell értelmeznünk. Jézus maga mondja a hegyi beszédben, hogy nem fogja eltörölni a törvényt, hanem betölti azt. Ezek után pedig következnek a radikális tanítások a haragnak a gyilkosság mellé helyezéséről, a paráznaságba hajtó végtag levágásáról vagy a pofon után a másik arc odatartásáról (Mt 5,17–48). Így töltetik be a törvényt! Hiszen megmutatja, hogy nem létezik ember, aki képes volna a maga egészében megtartani azt. Ez a törvény célja: elrettenteni és kétségbeesésbe taszítani az embert, elvéve tőle

az üdvösség megszerzésében való részesedésnek még a leghalványabb reményét is. Ahogyan Luther írja: „Szoktasd magad tehát a beszédhez, hogy más dolog a törvény cselekedeteit tenni, és megint más a törvényt betölteni. Mindaz a törvény cselekedete, amit az ember szabad akaratából s a maga erejéből végez. Hanem az efféle tettek elvesznek és semmit sem használnak, mert mögöttük a szívben kedvetlenség és kényszerűség lakik. [...] Hiszen a törvényt betölteni annyit tesz, mint cselekedeteit kedvvel és szeretettel végezni, és a törvény kényszerűsége nélkül isteni és igaz életet élni, akárha nem volna sem törvény, sem pedig büntetés. [...] Ezért egyedül a hit tesz igazzá, s tölti be a törvényt, mert Krisztus érdeméért adja meg a Lelket.”⁸

És a törvényre éppen ezért szükség van! Mert nem lehet helyesen értelmezni az evangéliumot addig, amíg a törvény tönkre nem teszi az embert. Ezért szükséges az, hogy bár nem tűnik korszerűnek, de a mai hívőkkel is pontosan ismertessük meg a Szentírásnak és az egyháznak az eredendő bűnre vonatkozó tanítását! Vagyis azt, amit az ágostai hitvallás tanít: „Ádám bűnbeesése óta a származás természetes rendjében minden ember bűnösen születik. Tehát Isten

A törvényre *igenis szükségünk van, csak megfelelőképpen kell értelmeznünk.*

Nem lehet *helyesen értelmezni az evangéliumot addig, amíg a törvény tönkre nem teszi az embert.*

8 Luther: *Előszó Szent Pálnak...* (7. jz.), 294.

félelme és Istenbe vetett bizodalom nélkül, bűnös kívánsággal.”⁹ A törvény szerepét és az evangélium által hirdetett szabadítás nagyságát nem fogjuk felmérni a maga valójában addig, amíg ezt nem értjük meg.

A helyes sorrendiséget tehát nem szabad felcserélnünk! Elfogadhatatlan az a felfogás – amely elsősorban Kálvinnak és követőinek a tanítása –, hogy a törvény az evangéliumot követi, mintegy vezérfonalaként a megszentelt keresztyén életnek. A helyzet pontosan az ellenkező: a törvénynek az embert teljesen megsemmisítő, bűnünk mélységét megjelenítő szolgálata nélkül képtelenek lennénk mit kezdeni az evangéliummal! A törvény tehát szükséges azért, hogy mindent elvegyen tőlünk, és aztán a rettegő ember szembesüljön Krisztus keresztyének áldásával, és abban mindent gazdagon megkapjon, ami az örök élethez kell.

A valódi változást tehát nem a törvény megtartása, hanem Jézus Krisztus kereszthalála, értünk bemutatott áldozata hozza. Pál ezt erősíti meg, amikor kifejti, hogy hit által igazulunk meg. A galaták az őket megtévesztő tanítók hatására úgy gondolkodtak, hogy a mózesi törvény

megtartása révén lesz érvényes rájuk nézve is Istennek az Ábrahámval kötött szövetsége. Minthogy azonban a megigazulás nem az ember cselekvése, hanem Istentől kapott kegyelem, ezért a helyzet éppen fordított: nem Ábrahám révén lehet közösségbe kerülni Krisztussal, hanem éppenséggel a Krisztusban fennálló közösség jelenti az Ábrahámval kötött – az

A valódi változást tehát nem a törvény megtartása, hanem Jézus Krisztus kereszthalála, értünk bemutatott áldozata hozza.

üdvösségre vonatkozó – ígéret szövetségébe való betagozódást. Ezért írja az apostol azt, hogy „mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által.” (Gal 3,26) Az Ábrahámval kötött szövetség jele a körülmetélkedés, amely azonban Krisztusban jelentéktelenné válik (Gal 5,6; vö. 1Kor 7,18–19), hiszen az őáltala kötött új és örök szövetségnek már a keresztségben részesévé lettek a galaták. Ezzel az új szövetséggel pedig szédítő távlatok nyílnak: „Ha pedig Krisztuséi vagytok, akkor Ábrahám utódai vagytok, és ígéret szerint örökösök.” (Gal 3,29)

A fentiek ismeretében válik igazán érthetővé Gal 3,28 szinte ikonikussá vált, és általában a szövegösszefüggésből kiragadva pusztán a befogadó keresztyén szeretet illusztrációjaként idézett megállapítása: „Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban.” Ez a mondat ugyanis nem értelmezhető másképpen, csakis a maga teljességében, vagyis hogy a keresztség által létrehozott állapotban – azaz Krisztus Jézusban – omlanak le az addig megszokott válaszfalak az emberek között, hiszen ahogyan az eredendő bűn rontása következtében egyikünknek sincsenek előnyei az Isten színe előtt, ennél fogva hátránnyal sem indul senki, így a megváltottságban is valamennyien egyformán, Krisztus irgalmára szoruló bűnösökként nyerjük el Urunk irgalmát. Krisztus nélkül, a törvény idején „az Írás mindenkit bűn alá rekesztett” (Gal 3,22), Krisztusban azonban megvalósult a mindenkire nézve egyforma szabadulás, hogy Ábrahám utódai és

9 Ágostai hitvallás. Ford.: Nagy Gyula. *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai*. 1. köt. Budapest, 1957, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 22.

Isten fiai lehessünk. Tehát valójában addig is egyenlőség volt az emberek között, mégpedig a kárhozatban, csakhogy ezt a szálnalmas és nyomorúságos egyenlőséget a törvényre alapozott kegyesség igyekezett elfedni!

Az ember vallásos teljesítményére alapozott kegyesség ugyanis megkülönböztet, falakat húz közénk: vannak, akik jól teljesítenek, vannak, akik kevésbé, és vannak, akik sehogyan. A nagy lakomáról szóló jézusi példabeszédet minden valószínűség szerint kiprovokáló farizeusi kijelentés – „»Boldog az, aki Isten országának vendége.«” (Lk 14,15) – mögött is valami ilyesmi húzódnak: akadnak, akik érdemesek az örökkévaló mennyei lakomára, mert a törvény szerint élnek, mások viszont méltatlanok. Hiszen elég csak a Pál által párba állított életállapotok közül az elsőre gondolni: a törvénykegyesség alapján a zsidóknak volt esélyük a megfelelő teljesítményre, a pogányok azonban eleve kívül rekedtek ezen a körön. Ugyanígy a szolgák, akiknek nem volt lehetőségük minden tekintetben maguknak megszabniuk az életfolytatásukat, könnyen kényszerülhettek olyasmit tenni, ami ellentétes a vallási előírásokkal. De Krisztusban mindez megváltozik, mert a megváltás ebben a tekintetben is szabadságot jelent! Hiszen maga Pál ír arról más helyeken, hogy a szolgáknak nem látszat szerint, hanem tiszta szívvel kell elvégezniük a munkájukat (Kol 3,22–25), illetve hogy miképpen éljen együtt szeretetben a férj és a feleség (Ef 5,21–33). Mindezek mögött viszont nincs ott a törvénykegyesség megfelelési kényszere, sokkal inkább a megváltottaknak az a szabadsága, hogy új életet élnek. Tehát az új parancsolat nem új törvény, nem a megváltottak megújult életének zsinórmértéke – ahogyan azt Kálvin hitte és tanította –, hanem sajátos tanúságtétel Krisztus szabadító cselekedete mellett (Jn 13,34–35).

Így vezet el bennünket Isten igéje a galatákat egykor fenyegető nyomorúságból Krisztus keresztséghez, ahol minden emberi elveszíti a jelentőségét, napvilágra kerül azonban Isten hatalmas cselekvése. A maga igazát kereső ember részesévé válik az új és örök szövetségnek, közösséget találva Krisztussal és a hitben testvérré

lett embertársakkal. Ne hagyjuk figyelmen kívül azt, hogy ennek az irgalmas közösségnek nincs szebb és lényegibb megélése, mint amikor az oltár körül térdelünk, és az értünk megtört test és kiontott vér által létrejön az egyház misztikus

egysége, megjelenítődik a Krisztus testéből táplálkozó Krisztus-test valósága zsidók és görögök, szolgák és szabadok, férfiak és nők számára, mindennemű emberi előfeltétel és utólagos hozzáttétel nélkül, egyedül a testét és vérét kínáló Úr kegyelméből. Amiről Pál itt ír, azt vasárnapról vasárnapra örömmel és hálával tapasztalhatjuk meg az oltáriszentség ünneplése során.

Szüntelen harci helyzetben él az egyház, állapítottuk meg vizsgálódásunk kezdetén. A harcban könnyen lehet rossz stratégiát követni, könnyen lehet sebeket kapni, sőt könnyen el is lehet bukni. „De küzd értünk a hős vezér” (EÉ 254,2) – énekeljük istentiszteleteinken.

Nekünk pedig legyen ennyi elég: Krisztus szabadítása révén örökösei vagyunk Isten országának!

Amiről Pál itt ír, azt vasárnapról vasárnapra örömmel és hálával tapasztalhatjuk meg az oltáriszentség ünneplése során.

Hitvallásos evangélikusság¹

Előszó

Mivel fél éven belül ez a negyedik alkalom, hogy erről a témáról kell szólnom, kicsit nehéz helyzetben vagyok. Nem szeretném ismételni magam, de azt sem tartanám szerencsésnek, ha néhány alapvető kérdésről csak azért nem esne ma szó, mert lehetnek köztünk olyanok, akik számára ezek már lerágott csontnak tűnnek.

A cím – *Hitvallásos evangélikusság* – azt sugallja, mintha létezne nem hitvallásos, vagy hitvallásmentes – hadd ne mondjam: *confession free* – evangélikusság is. Elméletben ez persze lehetetlenség. De mit mutat a gyakorlat? Mi a tapasztalat? Nagyon kérem, senki ne tartson cinikusnak, de nem rejthetem véka alá, hogy meglátásom szerint ma Magyarországon szinte csak nem hitvallásos evangélikusokkal lehet találkozni.

Erre persze azt is lehet mondani, hogy sajnos, és azt is, hogy hála Istennek. Ízlés és megítélés dolga. De az igazság nagy valószínűséggel mégis az, hogy Magyarországon ma nem létezik hitvallásos evangélikusság.

Ezt a tényt egyházunk ma használatos hivatalos elnevezése is igazolni látszik: Magyarországi Evangélikus Egyház, vagy rövidítve: MEE. Nem néztem utána, hogy pontosan mióta van ez így, de idősebb testvéreim bizonyára tudják,

Meglátásom szerint *ma Magyarországon szinte csak nem hitvallásos evangélikusokkal lehet találkozni.*

hogy egyházunk elnevezése a nem olyan nagyon távoli múltban ennél kicsit hosszabb volt. Úgy hívták, hogy Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház. Akik a két világháború között konfirmáltak, talán még arra is emlékeznek, hogy ez az elne-

vezés a reformáció helvét hitvallású – hazánkban reformátusként ismert – ágától való megkülönböztetést jelentette. Mert abban az időben ezt még fontosnak gondolták.

Hogy az egyházunk nevében egykor még szereplő, de még ma is hivatalos hitvallási iratunkként számon tartott ágostai hitvallás honnan ered, és mit tartalmaz, az – meg merem kockáztatni – ma már olyan elméleti kérdésnek számít, amivel csak a lelkes pályára készülő teológiai hallgatóknak kell foglalkozniuk. Vagy nem így van? Szabad megkérnem a jelenlévők között azokat, akik nem rendelkeznek teológiai végzettséggel, de mégis elolvasták az ágostai hitvallást, hogy tegyék föl a kezüket?

Mivel nem látom kezek erdejét magasba emelkedni, talán nem túloztam, amikor az imént úgy fogalmaztam, hogy ma Magyarországon nem létezik hitvallásos evangélikusság. Ma Magyarországon az számít evangélikusnak, aki meg van keresztelve, és az evangélikus egyház közösségéhez tartozik, de legalábbis oda tartozónak vallja magát, függetlenül attól, hogy hol keresztelték meg.

¹ Elhangzott a Veszprémi Evangélikus Egyházmegye missziói napján, Magyargencsen 2015. május 16-án.

De valóban beérhetjük annyival, hogy azért vagyunk evangélikusok, mert az evangélikus egyházat valljuk lelki otthonunknak, és ha tehetjük, akkor evangélikus istentiszteletre járunk? Ezt a kérdést próbáljuk meg az elkövetkező néhány percben körüljárni.

Van-e létjogosultsága a hitvallásosságnak?

Szándékosan hitvallásosságot mondtam, és nem konfesszionalizmust. Hiszen a konfesszionalizmus – bár magyarul hitvallásosságot jelent – korunkban szélsőséges teológiai irányzatra utal. Közérthetően úgy is fogalmazhatnánk, hogy a „szemellenzős” hitvallásosság szakkifejezése. Ezért szeretném tisztázni, hogy amikor hitvallásos evangélikusságról beszélek, nem a „szemellenzős” konfesszionalizmust kívánom népszerűsíteni. Senkit nem akarok meggyőzni arról, hogy ha hitvallásos evangélikus akar lenni, akkor a XVI. századi hitvallási iratainkat úgy kell naponta olvasnia, mint a Szentírást, és csak azokat szabad evangélikusnak tekintenie, akik mind a tíz hitvallási iratunkat ismerik, és szó szerint tudják idézni legalább az ágostai hitvallást és Luther két kátéját. És főleg nem arra gondolok, hogy hitvallásos evangélikus csak azokat ismerheti el hívő keresztyének, akik minden tekintetben úgy hisznek és úgy élik meg hitüket, ahogy az az ágostai hitvallásban és a többi hitvallásunkban meg van írva. Az ilyen szélsőséges gondolkodástól inkább óvnék mindenkit, mint hogy bárkit is erre bátorítanék.

Mégsem tudok egyetérteni azokkal, akik a hitvallásossággal szemben úgy érvelnek, hogy az egyházat mindig a helyi gyülekezet közössége testesíti meg. Az pedig, hogy a helyi gyülekezet melyik egyház szervezetéhez tartozik, ma már nem több történelmi adottságnál, amivel együtt kell élni ugyan, de túl nagy jelentőséget nem kell tulajdonítani neki.

Akik így szeretnek érvelni, azok számára kapóra jöhet az az utóbbi időkben kialakult helyzet is, amiben – Erdő Péter bíboros szavait idézve – „az egyháznak a múltja lett a jövője”. Az idei húsvéti vigílián mondott – a Magyar Katolikus Rádió által is közvetített – prédikációjában mondta ezt, arra utalva, hogy a keresztyénség a világ egyre több részén néz szembe olyan véres üldözéssel, amilyennel az első századokban a római birodalomban kellett szembenéznie. Ilyen helyzetben – mondta a bíboros – nincs helyük a cizellált teológiai gondolatoknak és a róluk való vitáknak, hanem mindenkinek színt kell vallania: keresztyén vagy nem keresztyén. Kész életét adni Krisztusért, vagy megtagadja, hogy földi életét mentse.

Senki sem vitathatja Erdő Péter szavainak igazát, ha az olyan véres eseményekre gondolunk, amilyenekről a közelmúltban kaptunk híreket, és még jelenleg is történnek Irak Quaragosh nevű városában. Ebben a kurd régió határán fekvő városban a lakosság húsz százaléka volt keresztyén, különböző felekezeti összetételben. A húsz százalékos természetesen kisebbség, de Irakban mégis azt jelentette, hogy ebben a városban volt a legnagyobb a keresztyének aránya. Az Iszlám Állam nevű terrororganizáció itt naponta több száz keresztyént fejez le, köztük férfiakat, asszonyokat és gyerekeket. Egyiküktől sem kérdezik meg, vajon katolikusok, ortodoxok, vagy protestánsok-e. Az iszlamisták számára ez teljesen mindegy: keresztyének, Krisztust Isten

Nem a „szemellenzős” konfesszionalizmust kívánom népszerűsíteni.

Fiának vallják, ezért szerintük nincs joguk az élethez. Csak akkor van esélyük az életben maradásra, ha megtagadják Krisztust, és háromszor egymás után elmondják az iszlám fölvételeit jelentő hitvallást: „Egy az Isten, Allah, és Mohamed az ő prófétája.” Ha erre nem hajlandók, meg kell halniuk. Ez valóban olyan hitvallásos helyzet, ahol csak egy kérdés marad: keresztyén vagy vagy nem vagy keresztyén. Minden egyéb, a felekezeti különbségeket és vitákat is beleértve, jelentőségét veszíti.

Keresztyének, *Krisztust Isten Fiának vallják, ezért szerintük nincs joguk az élethez.*

Van tehát ilyen kiélezett hitvallásos helyzet, és semmi sem garantálja, hogy a nem beláthatatlan jövőben nekünk nem kell ilyen helyzettel szembenéznünk. Ha ez bekövetkezik, valóban

csak egy kérdés lesz: meg merjük-e vallani Jézus Krisztusban, az Isten Fiában való hitünket, vagy megtagadjuk őt, hogy az életünket mentsük.

Egyelőre azonban – Istennek hála – Európában és hazánkban ez a kiélezett hitvallásos helyzet még nem áll fenn. Nem vagyok jó, nem tudom, hogy elkerülhetjük-e hitünknek ezt a megmérését. Egy dolgot azonban biztosan tudok: ha sor kerül rá, nem a felekezeti hovatartozásunkon fog múlni, hogy helytállunk-e. Ez egyedül csak a Jézus Krisztussal való személyes kapcsolatunk mélységén, a Jézus Krisztusba és ígéreteibe vetett hitünk erősségén fog múlni.

A hitvallásos evangélikusságnak tehát csak annyiban van létjogosultsága, amennyiben az a Jézus Krisztussal való személyes kapcsolatunkat mélyíti el, és az ő ígéreteibe vetett hitünkben erősít meg. Ezt szem előtt tartva szeretnék a hitvallásos evangélikusság tartalmáról szólni.

Miért születtek a hitvallások?

Csak a pontosság kedvéért említem meg, hogy egyházunk tíz hitvallása közül hármat – az apostoli korból származó apostoli hitvallást, valamint a negyedik században a szentháromságtagadó ariánusok elleni viták eredményeként született niceai hitvallást és az athanasiusi hitvallást – az egyetemes keresztyénség közös hitvallásának tekinti. Az istentiszteleteinken is használt apostoli hitvallástól eltekintve – ami a keresztyén hit legtömörebb összefoglalása – valamennyi hitvallás vitahelyzetben jött létre. Szándékuk nem a vita elmélyítése és szakadás szítása, hanem a keresztyén tanítás alapjainak tisztázása volt. Ez áll a hét sajátosan evangélikus hitvallásunkra is.

Ágostai hitvallás

Az egyházunknak egykor nevében is szereplő ágostai hitvallást az V. Károly császár által 1530-ban Augsburg – magyarosan Ágosta – városába összehívott birodalmi gyűlésen terjesztették elő az evangélikus rendek. Ez, a Melancthon által megszövegezett hitvallás tulajdonképpen védekezés volt az eretnokségnek az evangélikusokkal szemben felhozott vádjá ellen. Mint ilyen utolsó kísérlet volt a Luther kiátkozásával elindult egyházszakadás megállítására, illetve megszüntetésére. Mivel a birodalmi gyűlést a császár a vallásbéke megteremtése és a szakadás megszüntetése céljával hirdette meg, az evangélikusok nem kérdőjelezték meg eleve őszinteségét, bár volt okuk kételkedni benne. Mégis olyan hitvallást terjesztettek elő, aminek alapján a szakadást valóban meg lehetett volna szüntetni, és a békét helyre lehetett volna állítani.

Ez a szándék vezette Melanchthont, amikor először azokat a fő hitcikkeket foglalta össze, amelyekben egyetértés van a római tanítóhivatal és az evangélikusok között. Majd azokat a cikkeket vette sorra, amelyekben nincs ugyan egyetértés, de – lehetőség szerint egy zsinaton – tárgyalni lehetne róluk. Majd a végére hagyta azokat a cikkeket, amelyekből az evangélikusok semmiképpen sem engedhetnek, mert hitük szerint Krisztust tagadnák meg és a Szentírással helyezkednének szembe, ha ezekből engednének. Ugyanakkor Melanchthon azt is hangsúlyozta, hogy ezekben a cikkekben sincs semmi újítás. Az evangélikusok nem hitújítók abban az értelemben, hogy bármi olyat hinnének vagy tanítanának, amit az egyház kezdettől fogva ne hitt és ne tanított volna. Ellenkezőleg: az evangélikusok az egyház ősi hitét kívánják feleleveníteni, mellőzve azokat a később keletkezett emberi eredetű tanokat és szokásokat, amelyek az egyház ősi hitének ellentmondanak. De még az emberi eredetű hagyományokból is készséggel megőrzik mindazt, ami az egyháznak a Szentírásba foglalt ősi hitével nem ellenkezik. Az egyház ősi hitével és a Szentírással nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen hagyományokat azonban nem engedik újra magukra erőltetni. Ha ellenfeleik ezzel felhagynak, készek a megbékélésre és az egység helyreállítására. Mert – miként a 7. cikkben fogalmaz – „[a]z egyház valódi egységéhez elegendő egyetérteni az evangélium tanításában és a szentségek kiszolgáltatásában. De nem szükséges, hogy mindenütt hasonlóak legyenek az emberi hagyományok, vagyis az emberek által megállapított vallási szokások és szertartások; amint Pál mondja: egy a hit, egy a keresztség, egy az Istene és Atyja mindeneknek stb.”²

Az ágostai hitvallás tehát arra tanít, hogy különbséget tegyünk a fontos és a nem fontos, a hit és az üdvösség szempontjából közömbös – görög szóval *adiaforon* – kérdések között. A hit és üdvösség szempontjából közömbös kérdésekben türelemre és engedékenységre int. A hit és az üdvösség szempontjából döntő kérdésekben azonban nem ismer alkut.

Az ágostai hitvallás tükrében hitvallásos evangélikusnak lenni ma sem jelenthet mást, mint a más egyházakhoz való kapcsolatban hit és üdvösség szempontjából fontos dolgok megkülönböztetését a közömbös dolgoktól.

Az ágostai hitvallás szerint két fő dolog van, amiben az egyházi közösség fenntartása érdekében minden keresztyénnek egyet kell értenie: az evangélium hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása.

De mit is jelent az evangélium hirdetésében való egyetértés? Annál minden bizonytalansággal, mint hogy a négy evangélium, illetve a teljes Szentírás alapján prédikálunk. Ismerek olyan – idézőjelben mondom – „mindenevő” keresztyéneket, akik bármilyen prédikációt szívesen hallgatnak, ha a prédikátor kezében Bibliát látnak, aki bibliai szakasz alapján kezdi beszédét, és főleg, ha még mondanivalóját menet közben is sok bibliai idézettel támasztja alá. De valóban ez lenne az evangélium hirdetésének legfontosabb kritériuma? Vagy van ennél

A hit és az üdvösség szempontjából döntő kérdésekben azonban nem ismer alkut.

2 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás*. Budapest, 2008, Luther Kiadó, 24–25. /Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai, 2./

lényegesebb szempont is, aminek alapján valóban meg lehet ítélni, hogy az igehirdető tényleg az evangéliumot prédikálja-e?

Az ágostai hitvallás 20. cikkében rámutat, hogy az evangélium hirdetése nem más, mint a Krisztusban való megváltás hirdetése, és egyben hívás az abban való hitre. A hit pedig nemcsak a megváltás eseményeinek – Krisztus szenvedésének, halálának, föltámadásának – ismeretét és elhívését jelenti, hanem mindezek gyümölcsében, a bűnbocsánatban való bizalmat, hogy tudniillik Krisztus által valóban elnyertük a kegyelmet és a bűnbocsánatot: „Aki pedig már tudja, hogy Krisztus által kegyelmes Atyja van, az igazán ismeri Istent; tudja, hogy Istennek gondja van

rá; segítségül hívja; röviden: nincs Isten nélkül, mint a pogányok. Az ördögök és az istentelenek viszont nem tudják hinni ezt a hittételt: a bűnök bocsánatát. Ezért gyűlölik Istent, mintha ellenségük volna; nem hívják segítségül és nem

Az evangélium hirdetése *nem más, mint a Krisztusban való megváltás hirdetése.*

várnak tőle semmi jót. Augustinus [Ágoston] is így inti az olvasót a hit szóval kapcsolatban, s arra tanít, hogy a hit szót a Szentírásban nem az ismeretre kell érteni, ez megvan az istentelenekben is, hanem arra a bizodalomra, amely megvigasztalja és felemeli a megrettent szíveket.”³

Az evangélium hirdetésének ez a biztos ismérve: a bűneit és azok súlyosságát fölismerő, megrettent szív az evangéliumot hallva vigasztalást és békességet talál. Mint az evangéliumi történetekben, amikor a nyilvánvaló bűnösök sírva vetették magukat az Isten irgalmát és szeretetét prédikáló Jézus lába elé, aki ugyan egy szóval sem ostorozta őket bűneik miatt, és mégis belső kényszert éreztek a bűnbánatra és bűnvallásra, hogy azután örömmel fogadják el bűneik bocsánatát és az új élet lehetőségét.

Hitvallásos evangélikusként így különböztethetjük meg az evangélium tiszta bűzjátát a hamis tanítás konkolyától.

Most pedig vizsgáljuk meg, mit ért az ágostai hitvallás azon, hogy egyházi közösségben csak azokkal lehetünk, akikkel az evangélium tanítása mellett a szentségek kiszolgáltatásában is egyetértésre jutottunk!

A vita nem általában a szentségekről, hanem a Krisztus testének és vérének szentségéről folyt. Mindenekelőtt az ebben való egyetértést jelöli meg a 7. cikk az egyház egységének feltételeként.

A vita nem általában a szentségekről, hanem a Krisztus testének és vérének szentségéről folyt.

A kevésbé hitvallásos evangélikusság mindig is hajlott rá, hogy ezt a követelményt a szentség kiszolgáltatásának módjára, nevezetesen a mindkét szín alatti kiszolgáltatásra korlátozza.

Hízen a reformáció más történelmi egyházaival – a reformátusokkal és az anglikánokkal –, de még a nem történelmi protestáns jellegű egyházakkal is egyetértés mutatkozik a szentség két szín alatti kiszolgáltatásában. Míg a római katolikus egyházzal ebben szemmel látható különbség van. Viszont egész más a helyzet, ha a

³ Ágostai hitvallás... (1. jz.), 35–36.

szentség tartalmában, mibenlétében való egyetértés kérdését vetjük fel. A többi evangélikus hitvallási irattal teljes összhangban, az ágostai hitvallás 10. cikke is egyértelműen leszögezi, hogy „[a]z úrvacsoráról tanítják, hogy Krisztus teste és vére valóságosan jelen van és kiosztják az úrvacsorában azoknak, akik élnek vele; és elutasítják azokat, akik másként tanítanak.”⁴

Félreértés ne essék: az elutasítás itt azt jelenti, hogy az Úr asztalától utasítják el őket, más szóval azokkal, akik nem vallják Krisztus testének és vérének valóságos jelenlétét a szentségben, nem vállalják az úrvacsorai közösséget, ami egyben az egyházi közösség megtagadása is.

De akkor mit is tart fontosabbnak az ágostai hitvallás: a szentség kiszolgáltatásának módját, vagy Krisztus teste és vére valóságos jelenlétének elismerését? Elég egyértelmű, hogy ez az utóbbi sokkal lényegesebb az előzőnél.

A 22. cikk egyébként külön is tárgyalja a szentség két szín alatti kiszolgáltatásának kérdését. Megemlíti, hogy „Cyprianus [200 k. – 258, Karthágó püspöke] néhány helyen tanúskodik róla, hogy Krisztus vérét adták a népnek. Ugyanezt tanúsítja Hieronymus [Jeromos], aki ezt mondja: A papok szolgálnak az oltári szentséggel, és Krisztus vérét kiosztják a népnek. Sőt Gelasius pápa [492–496] is meghagyja, hogy a szentséget ne szakítsák ketté.”⁵

Egész más a helyzet, ha a szentség tartalmában, mibenlétében való egyetértés kérdését vetjük fel.

A szentség egy szín alatti kiszolgáltatásának bevezetését Melanchthon – Cusanus nyomán – 1215-re datálja. Tehát az egy szín alatti kiszolgáltatást tartja újításnak, a két szín alatti kiszolgáltatással szemben, ami Krisztus rendelésén alapul. Ezért nem szabad sem elítélni, sem akadályozni azokat, akik Krisztus rendelése szerint két szín alatt kívánnak élni a szentséggel. De ebből nem következik, hogy el kellene utasítani azokat, akik lelkiismereti okból csak az egyik színnel kívánnak élni. Az egy szín vagy két szín alatti kiszolgáltatásban való különbség nem ok az eucharisztikus közösség megtagadására. A Krisztus teste és vére valóságos jelenlétének tagadása ezzel szemben ok az elutasításra.

Végül hitvallásos evangélikusként arról sem feledkezhetünk meg, ami az ágostai hitvallás 24., *A miséről* című cikkében áll: „Hamisan vádolják gyülekezeteinket azzal, hogy eltörlik a misét. A mise megmaradt nálunk és a legnagyobb áhítattal ünneplik. [...] Senkit sem bocsátanak a szentséghez, kivéve, akiket előzőleg megvizsgáltak és meghallgattak. Figyelmeztetik az embereket a szentség méltóságára és arra is, hogyan kell vele élni, milyen nagy vigasztalást ad a rettegő lelkiismeretnek, hogy tanuljanak Istenben hinni, minden jót Istentől várni és kérni. Ilyen istentisztelet gyönyörködteti Istent, a szentség ilyen vétele táplálja az igaz kegyességet Isten iránt. S így nem az látszik, mintha ellenfeleinknél a misék nagyobb áhítattal történnének, mint nálunk.”⁶

Melanchthon ezután a pénzért mondott magánmisékről mint a pap által felajánlott áldozatról nyilatkozik elítélően. Elítéli a magánmisék alapjául szolgáló római tanítást is, miszerint Krisztus a kereszten elszenvedett halálával csak az eredendő bűnért tett eleget, a konkrét bűnökért

4 Ágostai hitvallás... (1. jz.), 26.

5 Ágostai hitvallás... (1. jz.), 40.

6 Ágostai hitvallás... (1. jz.), 43–44.

pedig a misében ad elégtételt. Ezzel szemben a 24. cikkben arra hivatkozik, hogy „[a] misét tehát azért kell megtartani, hogy ott a szentséget kiszolgáltassák a vigasztalásra szorulóknak, amint Ambrosius [Ambrus] mondja: Mindig vétkezem, ezért mindig kapnom kell az orvosságot.

Mint hogy a mise ilyen együttes részesedés a szentségben, mi ünnepenként tartunk egy közös misét; ha pedig vannak, akik élni kívánnak a szentséggel, akkor más napokon is, ilyenkor kiszolgáltadjuk a szentséget mindazoknak, akik azt óhajtják. Ez a szokás egyáltalán nem új dolog az egyházban. Gergely előtt a régiek egyáltalán nem említik a magánmisét; a közös miséről annál többször szólnak. Chrysostomus [Aranyszájú János] azt mondja: A pap napról napra ott áll az oltár előtt; egyeseket hívogat a szentség vételére, másokat távol tart. A régi egyházi törvényekből is kiténik, hogy az egyik (pap) misézett,

a többi pap és diakónus pedig magához vette tőle az Úr testét. A niceai zsinat törvénye ezt mondja: A diakónusok a püspöktől vagy paptól megfelelő sorrendben, a papok után vegyék az úrvacsora szentségét. Pál is azt parancsolja az

A Krisztus teste és vére *valóságos jelenlétének tagadása ezzel szemben ok az elutasításra.*

úrvacsora vételéről, hogy egymást várják meg, hogy közös részesítés legyen [1Kor 11,33].

Mivel tehát a nálunk szokásos misére megvan a példa az egyházban, a Szentírásban és az egyházi atyáknál, bízunk benne, hogy nem lehet elvetni, főképp azért, mert a nyilvános szertartásokat nagyrészt az eddigi szokásokhoz hasonlóan tartjuk”⁷.

A mise tehát nem római katolikus privilégium. Mint ahogy az sem több fantazmagóriánál, hogy a XVII. század végén és a XVIII. század első felében élt Johann Sebastian Bach a misét római katolikus megrendelésre írta. Bach a lipcsei Tamás-templom karnagya volt, és a Tamás-templom evangélikus templom, ahol a vasárnap délelőtti istentiszteletet még a XVIII. század első felében is misének mondták.

Hitvallásos evangélikusként jó lenne, ha újra megtanulnánk különbséget tenni az üdvösség szempontjából fontos és közömbös dolgok között. Hogy valljuk-e Krisztus testének és vérének valóságos jelenlétét, vagy ahogy Luther még határozottabban fogalmaz: valljuk-e, hogy a szentségben a kenyér Krisztus valóságos teste, és a bor a valóságos vére, ez az üdvösségünk szempontjából nagyon is lényeges kérdés. És tudnunk kell, hogy ebben a lényegi kérdésben – a számos egyéb különbség ellenére – a római katolikus egyházzal és a keleti egyházakkal közös a hitvallásunk. Az ágostai hitvallás alapján – még ha ők elutasítanak is bennünket – mi nem utasíthatjuk el őket, hanem Krisztus egyetlen anyaszentegyházában testvéreinkként kell rájuk tekintenünk.

Összefoglalás

Ha abból indultunk ki, hogy a hitvallásosságnak csak egy célja lehet: a Jézus Krisztussal való személyes kapcsolat elmélyítése, az ígéreteiben való hit és bizalom megerősítése a vele való életközösségben, akkor most látnunk kell, hogy a szentségben Krisztus testének és vérének va-

⁷ Ágostai hitvallás... (1. jz.), 46.

lóságos jelenléte ebből a szempontból egyáltalán nem közömbös kérdés. Luther egyáltalán nem túloz, amikor ezt mondja: „Mondd meg, mit tanítasz az úrvacsoráról, és megmondom ki vagy!”

Mindennek fényében hitvallásos evangélikus nem csatlakozhat egy olyan, Rómával szembeni elvtelen koalícióhoz, amelyben a többi résztvevő Krisztus testének és vérének a szentségben való tényleges jelenlétét tagadja. Ezt világosan kell látnunk.

Nemcsak azért nem vállalhatunk egyházi közösséget olyanokkal, akik a szentségben csupán szimbólumot látnak, vagy legfeljebb a Krisztussal való lelki közösség keresésének és megélésének alkalmát, mert ezt az ágostai hitvallás tiltja, hanem mindenképp azért, mert a Szentírás szerint – Pál apostol első korinthusi levelének 11. fejezetére gondolok – nem üdvösségükre veszik a szentséget azok, akik előtte nem vizsgálják meg magukat, hogy valóban hiszik-e a Krisztus testével és vérével való közösséget a kenyérben és a borban. Mert ha nem tudják hinni, akkor jobb, ha távol maradnak, mint hogy ítéletet egyenek és igyanak.

Pál szavaiból teljesen egyértelmű, hogy az eszi méltatlanul az „Úr kenyerét”, és az iszik méltatlanul az „Úr poharából” (1Kor 11,27), aki nem hiszi, hogy ez által az Úr testével és vérével van közössége. Mivel Pál itt az Úr vérével való közösséget is említi, enyhén szólva komolytalan az a magyarázat, hogy az úrvacsorában a Krisztus testével való közösséget a gyülekezet közössége jelenti, hiszen a gyülekezet maga Krisztus teste itt a földön. Ha Pál így értené, akkor miért említi az Úr vérével való közösséget is? Ennek nincs semmi értelme! Pál szerint a gyülekezet éppen úgy válik Krisztus szellemi értelemben vett testévé, hogy a gyülekezet tagjai egyenként valóságosan Krisztus testét és vérének eszik és isszák a szentségben, és ennek révén tagolódnak be a Krisztus szellemi értelemben vett földi testét alkotó egyházba.

Ez nem mást jelent, mint hogy az egyház lényege szerint eucharisztikus közösség. Ennek a közösségnek a megélése pedig nem egy világi értelemben vett lakoma, hanem az Úr asztalánál való vendégeskedés, ahol – Luther szavával – maga Jézus a házigazda, a felszolgáló, és a felszolgált étel és ital. De egyben ő az oltár, a pap és az áldozati Bárány is.

Ezért hangzik el a keleti egyház ősi liturgiájában is minden alkalommal a Krisztushoz szóló könyörgés: „Tégy minket titokzatos vacsorád részesévé...” A nyugati egyházban ennek a titokzatos – és nem titkos vacsorának, mint ahogy görög katolikus testvéreink tévesen fordítják magyarra – a megjelölése lett a nyugati egyházban a mise. Az ágostai hitvallás 24. cikke ezért hangsúlyozza, hogy „[a] mise megmaradt nálunk és a legnagyobb áhítattal ünneplik.”⁸ De vajon nálunk is?

Az egyház lényege szerint eucharisztikus közösség.

8 Ágostai hitvallás... (1. jz.), 43.

Mit jelent ma ágostai hitvallású evangélikusnak lenni?¹

Bevezetés

Ágostai hitvallású evangélikus: régebbi egyházi iratokban találkozunk ezzel a szép kifejezéssel, amely mára már olyannyira patetikussá és patinássá vált, hogy csak elvétve merészeli használni. Pedig talán nem ártana időről időre átgondolni azt, hogy mitől és hogyan vagyunk evangélikusok? Miben rejlik evangélikusságunk-lutheránusságunk lényege a XXI. század egyházában és világában? Mit jelent az anyaszentegyházon belül lutheri módon, vagy ahogyan előadásom címe fogalmaz, az ágostai hitvallás (CA) szerint a Krisztus evangéliumából élő, evangélikus, azaz keresztyén embernek, teológusnak, gyülekezetnek lenni?

Evangélikusnak lenni persze sokkal többet jelent, mint hogy egy fél évezredes hitvallási irat betűjéhez mérjük vagy kötjük magunkat ma, egy teljesen más világban. A probléma ennél jóval bonyolultabb. Amikor az ágostai hitvallást megfogalmazták, alighanem az lehetett a reformátorok és Melancthon, illetve mindenekelőtt a szellemileg a háttérben álló Luther célja, hogy azt mutassák be: ez az egyházújító mozgalom semmiféle újdonságot nem hirdet, ellenkezőleg, mindenben besorolható az anyaszentegyház teológiai és szervezeti egységébe. Ma egy teljesen más irányból kell úgy feltenni a kérdést, hogy a válasz ugyanolyan kedvező legyen, mint 1530-ban, hiszen ma már az a bizonyos régi sem örvend közmegebecsülésnek – amihez képest a reformátorok nem hoztak újat – még a formálisan keresztyén világban sem. Kérdésünk fájdalmasan egyszerű: őriz-e a XXI. századi evangélikusság egy olyan markáns, határozott arculatot, amely egyszerre kijelöli a határokat, illetve megengedi, hogy a lutheri módon gondolkodó keresztyének minden nehézség nélkül betagozódjanak a Krisztus egyházának – modern szóval élve: virtuális (?) – egységébe?

Különösen érdekes ez a kérdés, ha a mi magyarországi lutherániánkat vizsgáljuk. A XVI. századi magyar evangélikusság természetesen még rendelkezett egy sajátos arculattal, amelyet némileg még határozottabbá tett a következő két évszázad sokféle üldöztetése. Ennek viszont lett egy olyan káros következménye, hogy a magyar evangélikusság olyannyira közel került a vele együtt üldöztetést szenvedő református felekezethez, hogy az már csaknem a létét veszélyeztette. Így lettek a magyar ágostai hitvallású evangélikusok egyszerűen csak protestánsok. Ebben az összefüggésben egyházunk önmeghatározása gyakran mindössze ennyi volt: evangélikusok vagyunk, mivel nem vagyunk (római) katolikusok. Ez a hatás bizonyos kegyességi irányzatokban, súlypontjait veszített liturgikus gyakorlatunkban vagy éppen ökumenikus irányultságunkban a mai napig érzékelhető. (A folyamat persze nemcsak hazánkban zajlott le: gondoljunk csak a németországi és hollandiai ún. uniált egyházakra!)

1 Az előadás eredetileg a Győr-Soproni Egyházmegye lelkesítő munkaközösségének 2005. január 12-i soproni ülésén hangzott el. A téma ma – tíz évvel később – is aktuális.

Ezzel a „protestantizálódással” együtt jelentkezett a XVIII–XIX. században a racionalizmus és a szekularizmus hatása, amely már nem egy erős lutheránus arculatrajzolódást eredményezett, hanem a kultúrprotestantizmust. Ez a fajta önmeghatározás tulajdonképpen magát az egyház lényegét kezdte ki, hiszen társadalmi eseménnyé redukálta az evangéliumban hirdetett Krisztus-eseményt, fenntartva a lassan bomló népegyházi kereteket, megnyugtatva ezzel sokak lelkiismeretét. Bár a pietizmus és a többi ébredési mozgalom ezt az állóvizet időnként azért felkavarta, azt minden elismerésünk mellett meg kell jegyeznünk, hogy e megújulások hitvallásos szempontból általában nem a megfelelő irányban vágtak új utakat. (Hiszen nem is közösségi, hanem individuális jellegűek voltak.)

A harmadik problematikus tényező a XX. század sokfélesége, amely ráadásul hazánkban egy több évtizedes egyházüldözéssel is párosult. Szomorú, hogy erre a történelmi kihívásra

a magyarországi egyházak nem arcukat megszilárdításával válaszoltak, hanem a kisebb ellenállás irányába mozdultak el. Az evangélikus egyház esetében ez azt jelenti, hogy a hivatalosan meghatározott irányzat a diakóniai teológia lett, amely éppen úgy nem egyeztethető össze az ágostai hitvallású lutheranizmussal, mint például a leegyszerűsített protestantizmus. A diakóniai teológia és az egyéb modern irányzatok ma is élnek egyházunkban, szinte lehetetlenné téve az új önmeghatározás, a markáns evangélikus arculat megrajzolását.

Összefoglalva: nagy bajok vannak egyházunk önmeghatározásával! Bennünket ma általában protestánsoknak, nagyjából a református egyház kisebbik testvérének tartanak, illetve a legjobb esetben is afféle középutasnak a nagy római katolikus és a nagy református tömb között. És nem is ez a legnagyobb baj, hanem az, hogy mi sem tekintünk magunkra másképpen. Márpedig az egyház, amely lényege szerint misszionáló közösség, semmiképpen sem tehet eleget ennek az alapvető küldetésének, ha önmagával sincs tisztában!

Hogyan tekintsünk ma az ágostai hitvallás üzenetére? (Kérdések, kérdések és megint csak kérdések)

V. Károly császár rendezni kívánta az egyház évtizedes feszültségeit, és ezért tűzte ki az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés napirendjéül a lutheri reformáció kérdésének megoldását. Luther követői közül Melancthon volt az, aki az egyház tanításának rövid összefoglalásaként egy írásos anyagot készített elő, hogy azt a birodalmi rendek, illetve a pápa teológusai elé terjessze. Ezt a nem is túlságosan vaskos iratot nevezzük azóta is augsburgi (ágostai) hitvallásnak.

Kérdésünk roppant egyszerű: mi köze lehet a XXI. század keresztyénységének egy 1530-as irat szemléletéhez, amely ráadásul egy meglehetősen szenvedélyes vitahelyzetben keletkezett?

Másfelől megközelítve: zsinórmérték lehet-e a gyorsan változó világban egy ötszáz – száz, ötven, tíz stb. – esztendővel ezelőtt megfogalmazott irat keresztyénységünk, hitünk, kegyességünk megéléséhez? Egy hitvallási irat, amelyet valamilyen konkrét vitahelyzetben való állásfoglalás teremtett meg, esetleg olyan kérdésekkel a háttérben, amelyek a ma egyházában már nem

Így lettek a magyar ágostai hitvallású evangélikusok egyszerűen csak protestánsok.

kérdések? Segít vagy éppen ellenkezőleg: megmerevít és akadályoz ma egy több évszázados hitvallás abban, hogy Isten gyermekeiként éljük az életünket?

Lehetséges-e egyáltalán abban a helyzetben, amelyben az egyre fokozódó érdektelenség és a szinkretista veszedelem kihívásaira az egyház különböző részei – egyébiránt persze nagyon helyesen – az ökumenizmusban találták meg a választ, a régi módon hitvallásos keresztyének maradni éppen annak az ágostai hitvallásnak a talaján, amely sok mindenben különbözik a mai római katolikus és még inkább a református teológiai gondolkodástól? Nem válunk-e ettől jelentéktelen, partikuláris ekklézsiálavá, életidegen, fundamentális szektácskává? (Jegyezzük meg: egyházi vezetőink egyike-másika az elmúlt évtizedben többször hangoztatta, hogy a magyar evangélikusság lassanként már nem a legkisebb hazai egyháznak, hanem a legnagyobb szektának számít.)

Néhány évvel ezelőtt már odáig elmentek bizonyos evangélikus lelkészek, hogy kijelentették: nem érdemes ma már a hitvallási iratok szellemében prédikálni, mert azok elavultak, és inkább gúzsba kötik a Szentlélek szabad áramlását – netán az emberi gondolatokét? –, mintsem hogy segítenek eligazodni a hit és az üdvösség kérdésében.

Mi ez? Árulás vagy az idők jeleinek felismerése? Értékeink megtagadása vagy megvetése annak a csökönyös öngyilkosságnak, amely elefántcsonttoronnyá akarja züllesztetni az egyház világítótoronyát? A XIX. században megszokott, a XX. században megerősödött, és a XXI. században vagy győzedelmeskedő, vagy összeomló individuális gondolkodásmód beszívárgása a teológiánkba – amivel párhuzamosan teológiánk is antropológiává, filozófiává vagy szociológiává silányult –, esetleg szabadulás korábbi évszázadok „papirospápájának” a zsarnoksága alól?

Vagy önismereti-önértékelési válságunkban, hasztalan kiütkeresésünkben, arculatformálásunkban – PR-munkánkban – éppenséggel az adna szárnyakat, ha a tanításunkat, a véleményünket, a megnyilatkozásainkat, a teológiai munkánkat alapvetően az ágostai hitvallás szellemében értelmezett Szentíráshoz igazítanánk?

Viszonyunk az ágostai hitvalláshoz és egyáltalán hitvallási iratainkhoz napjainkban tehát többféle. Van, aki lenézi ezeket a poros, ősi bizonyágtételeket, mint amelyeket már teljes mértékben túlhaladott az idő, és amelyek egyáltalán nem válaszolnak a mai világ kihívásaira. Van, aki görcsösen ragaszkodik hozzájuk, mert bennük látja az identitásunk megőrzésé-

Viszonyunk az ágostai hitvalláshoz és egyáltalán hitvallási iratainkhoz napjainkban tehát többféle.

nek egyetlen esélyét, és ezzel együtt valóban nem hajlandó foglalkozni a minket körülvevő világ kihívásaival. Vannak, akik egyenesen az egyház jövőjét féltik a hitvallásosságtól, mert az béklyó és konzerválja az egyháztörténet során kirobbant felekezeti viszályokat. Valaki dacosan igyekszik is ezeket konzerválni, anyaszentegyház helyett „páplistákról” és „kálomistákról” szónokolva. És persze a legtöbben semmit nem éreznek az evangélikus hitvallási iratok iránt, mert egyszerűen nem ismerik őket, és a legjobb esetben is hisznek, ahogy tudnak – egyház és identitás nélkül, a jóakarató emberek ingatag boldogságával, „a maguk módján”.

Hitünk és életünk az ágostai hitvallás tükrében

Amikor a címben megadott kérdésnek megfelelően vizsgálódunk, természetesen nem arra vagyunk kíváncsiak, hogy mennyiben felel meg egy mai átlagos evangélikus hívő élete az 1530-as ágostai hitvallás betűjének, hiszen ez félreérthetetlenül a fundamentalizmus felé való elmozdulást jelentené.

Az is nyilvánvaló, hogy a hitvallás második fő részében felsorolt középkori visszaélések – a két szín alatti úrvacsora, a magánmise, a szerzetesi fogadalmak stb. – sem játszanak nagy szerepet a mai kegyességben, már csak azért sem, mert azok egyikét-másikát, ha nem is szüntette meg teljesen, de maga a római katolikus felekezet is másképpen kezeli.

Raadásul üdvözölhető, hogy a mai egyháztagok egy jelentős része már nem ellenfelet, hanem partnert, testvért lát a más keresztyén felekezetekhez tartozókban. Így az ágostai hitvallást sem tekintjük egyfajta polemikus, harcias hangvételű írásnak – hiszen a XX–XXI. század során annak számtalan kijelentése fellelhető a XVI. században még ellenséges római katolikus teológiában –, hanem olyan evangélikus sajátosságaink forrásának, amelyek által megtalálhatjuk a valódi helyünket Isten egy és szent népében, az egyházban, egyértelműen gazdagítva azt a jelenlétünkkel.

Ugyanakkor azzal is tisztában kell lennünk, hogy az ágostai hitvallás nem egyszerűen egy ideológiai brosúra. Ha csupán így használnánk, megint csak oda jutnánk, hogy vagy elvesznénk a testvérfelekezetekkel szembeni parttalan és szégyenteljes ellenállásban, vagy fundamentalista szektává alacsonyodnánk. Az ágostai hitvallás ismerete helyes háttérrel ad az evangélikus kegyesség mindennapos megéléséhez, a gyakorlati evangélikussághoz.

Istenképünk

Bármilyen hihetetlennek tűnik is, de Istenről írni a XX–XXI. század fordulóján ismét csak divatba jött. Az már más kérdés, hogy az Istenről szóló irodalom egy jelentős része nem a Szentírásban magát kinyilatkoztató Isten mellett tesz tanúbizonyságot, hanem egészen más oldalról igyekszik megközelíteni a „legfőbb létező” személyét. Összefoglalva ezeket a véleményeket, tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy azzal a céllal születtek és születnek meg ezek a könyvek, hogy bebizonyítsák: az egyház hamis istenképet hirdet a hívőknek két évezrede.

Az ágostai hitvallás szerint „a niceai zsinat határozata az isteni lényeg egységéről és a három személyről igaz, és azt minden kételkedés nélkül hinni kell” (CA 1).² Vagyis a nagy port felvert reformátori mozgalom abban semmiféle változást nem hozott, amit az egyház az Isten személyéről tanított másfél évezreden keresztül. Az evangélikus híveknek ma is kénytelen-kelletlen tudomásul kell venniük, hogy az egyház tanítása szerint „egy isteni lényeg van, neve szerint is, valósággal is Isten, örökkévaló, test nélküli, részekre oszthatatlan, végtelen hatalmú, bölcsességű és jóságú, mindeneknek – láthatóknak és láthatatlanoknak – teremtője és megtartója; és

2 Ágostai hitvallás. Ford.: Nagy Gyula. *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai*. 1. köt. Budapest, 1957, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 21.

mégis három személy van, egyenlő lényegű és hatalmú, együtt örökkévaló: az Atya, a Fiú és a Szentlélek”(CA 1).³

Érdemes belegondolni akár abba is, hogy ma gyülekezeteink nagy részében olyan emberek töltik meg a templomot, akik nem is ismerik az említett niceai hitvallást, illetve *ad absurdum* egyenesen „katolikus” hitvallásnak tartják azt, amitől egyházukhoz hűséges lutheránus emberek tartózkodniuk kell.

Mit tartanak ma az evangélikus hívők Istenről?

Csak a teljesség igénye nélküli felsorolást tudok adni. Sokaknak azzal az egyházi dogmával nem sikerül megbékülniük, hogy Isten szuverén és végtelen hatalmú Úr, aki egyrészt akarat szerint kormányozza ezt a világot, másrészt azonban akaratának cselekvését követeli az embertől. Hogy Isten létezik, azt meglepő módon az emberek nagy része akkor sem vonja kétségbe, ha egyébként nem gyakorolja a vallását. Viszont a mindenható Isten létezését már jóval kevesebben tudják elfogadni. Nyilván része van ebben a teodiceai kérdéseknek is, amelyek például a 2004-es dél-ázsiai katasztrófa,

vagy akár a XX. századi történelmi sorsfordulók ismeretében igencsak izgalmassá váltak napjainkban. Ennél azonban sokkal

Mit tartanak ma az evangélikus hívők Istenről?

mélyebbre kell ásnunk: az emberek korunkban azért nem ismerik el Isten mindenhatóságát, mert egyszerűen nem ismerik el semminek sem az abszolút tekintélyét. Amikor évek, évtizedek alatt válnak semmivé évezredes értékek és tekintélyek, akkor az ember által alkotott világképben nincsen helye annak, aki egyébként ezt a felfordulást megállítaná, egy „örökkévaló” és „végtelen hatalmú, bölcsességű és jóságú” (CA 1)⁴ Istennek, aki a hatalmát nem kapta, nem szerezte és nem kiharcolta, hanem maga az egyetlen hatalmasság.

Egyszerűbben fogalmazva: az egyház és a hívő ember testébe újra és újra belerágja magát az a hitetlenség, amely Ádám és Éva óta rombolja a lelkeket és a teremtett világot, tudniillik hogy amit Isten tesz és mond, annak csak akkor van igazán jelentősége, ha az ember azonosulni tud vele. Vagyis: Isten addig Isten, amíg megfelel a saját világképünknek, utána dogmás csökevénynyé vagy gyermek mítosz, esetleg fenyegető „mumussá” válik. Még ennél is egyszerűbben mondva: korunkban megismétlődik a már sokszor lejátszódott folyamat, amit akár fordított teremtnésnek is nevezhetünk, az, hogy a teremtmény, az ember igyekszik megteremteni azt az istent – ebben az összefüggésben aligha szükségeltetik a nagy kezdőbetű –, aki az ő céljainak, vágyainak, világlátásának megfelel.

E törekvésnek egyik jellegzetes és egyházunkban (is) elterjedt velejárója az, amikor az Istent megpróbáljuk egy adott szerepbe „belekényszeríteni”. Megdöbbenve olvastam egy igehirdetési előkészítőben – evangélikus lelkész írásában – Péld 3,19–21.27–35 alapján: „Isten soha nem követelte, hogy törvényét – mint kívülről rákényszerített törvényt – bárki is kövesse.”⁵

3 Konkordia könyv... 1. köt. (1. jz.), 21.

4 Konkordia könyv... 1. köt. (1. jz.), 21.

5 Szabó Julianna: Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap – Péld 3,19–21.27–35 In Hausmann, Jutta (szerk.): *Az Ószövetség a Szószéken I. 2003–2004*. Budapest, 2002, Luther Kiadó, 34.

A nyilván nem tudatos tévedés nagyon jól tükrözi a mai ember gondolkodását: Isten legfeljebb ajándékozhat, de sohasem követel. Ez a gondolkodás egy szabad embert, és egy, őt döntéseiben atyai szeretettel segítő, támogató Istent feltételez. Bibliai megalapozottságot is igyekszik találni magának az elmélet igazolásához: „...mert Isten szeretet” (1Jn 4,8). Ez azonban egy kiragadott mondatrészlet, és gyakran annak alátámasztására szolgál, hogy Isten egy gyengéd, erőtlén „atyácska”, akinek nincs más dolga, mint hogy segítsen minket, illetve ha hibáztunk, akkor megbocsásson. „Jóistenkét” szeretnénk látni annak a helyén, aki mint „föltőn szerető Isten” (2Móz 20,5) nyilatkoztatta ki magát a Sínai-hegyen.

Amikor így próbáljuk látni és láttatni Istent, akkor magunknak akarunk jót. Nem szeretnénk Istent a bűnnel, a törvénnyel, az ítélettel összefüggésbe hozni, talán merő jó szándékból, nehogy az emberek, akik amúgy is eltávolodtak tőle, túlságosan ridegnek, keménynek, követelőzőnek tartsák őt. Pedig valójában őket és önmagunkat erőtlennítjük el, ha egy gyenge Isten képét szeretnénk a szívünkbe zárni, hiszen így semmivé válik az ő irgalma is!

További tévedés az, amikor Istent már egyáltalán nem személyként, hanem fogalomként tartjuk számon, besorolva őt a filozófiai szakkifejezéseink közé. Nem új keletű ez a tévtanítás sem, hiszen Schleiermacher idestova két évszázaddal ezelőtt így határozta meg a vallást: valamilyen felsőbb hatalomtól való függés érzete.

Vannak olyan gyülekezeti tagok, akiket egyszerűen nem lehet meggyőzni arról, hogy Isten élő személy, nem pedig a szeretettel, a jósággal, a hatalommal, a bölcsességgel stb. szinonim fogalom. Kórkép ez: arról tanúskodik, hogy a ma embere akkor sem tud mit kezdeni az Istennel, ha kulturális hagyományaiban őriz is némi valóságosságot.

A ma embere akkor sem tud mit kezdeni az Istennel, ha kulturális hagyományaiban őriz is némi vallásosságot.

Vagyis: a vallásosságunk nemzedékről nemzedékre gyengülve ugyan, de megvan még, viszont az élő hit, amely Isten irgalmában bízva tud az ő színe elé állítani minket, igencsak megfogyatkozott.

Azt napról napra ajándékba kell kapnunk az „örökkévaló, test nélküli, részekre oszthatatlan, végtelen hatalmú, bölcsességű és jóságú” (CA 1)⁶ Istentől.

Jézus-képünk

Az Istenről szóló népszerű és gyakran egyházellenes irodalom mellett elterjedtek manapság a „valódi” Jézust bemutató művek is. Az előbb említett könyvekhez hasonlóan ezeknek is az a céljuk, hogy leleplezzék az egyház által „meghamisított” Jézus-képet, és bemutassák az „eredetit”.

Eszerint Jézus egyszerű zsidó tanító – az igazán merész variációkban egyenesen Indiából érkezett buddhista filozófus –, aki nem tartotta magát Krisztusnak, csupán a szeretetre akarta megtanítani a kortársait. Emberként élt, tanítványokat gyűjtött, hiszen maga is csak egy zsidó vándorprédikátor volt, és a szeretetről, valamint a szerető Istenről szóló példázatokot mesélte

6 Konkordia könyv... 1. köt. (1. jz.), 21.

nekik. Elfogása és szenvedése nem azért történt, mert ez volt Isten akarata, hanem mert a kemény szívű zsidó vezetők nem tudták elfogadni a tanítását. A kereszten szenvedő Jézus nem megváltó, nem áldozati bárány, hanem az erőszakmentesség apostola. Hogy mi történt húsvétkor? Vagy az, hogy nem is halt meg, csak tetszhalott volt, és a sírban magához térve kilépett onnan, vagy pedig az, hogy a tanítványok – és mindenekelőtt az ilyen beállítottságú irodalomban „főbűnösként” nyilvántartott Pál – mítoszt fabrikáltak a halálával és feltámadásával a bűnöktől megszabadító Krisztusról.

Vagyis: Jézusra igent, Krisztusra nemet mondunk. De vajon elválasztható-e a kettő?

Az ágostai hitvallás szerint nem: „... az Ige, azaz Isten Fia, a boldogságos Szűz Mária méhében magára vette az emberi természetet; úgyhogy két természet – az isteni és az emberi – van szétválaszthatatlanul összekötve egyetlen személyben, egy Krisztussá, aki valóságos Isten és valóságos ember, Szűz Máriától született, valóságosan szenvedett, keresztre feszítettet, meghalt és eltemettetett, azért, hogy kiengesztelje irántunk az Atyát, és áldozattá legyen az emberek minden elkövetett bűnéért, nemcsak eredendő vétkeiségükért. Ugyanő alászállt a pokolra, és harmadnapra valóban feltámadt, majd felment a mennybe, hogy az Atya jobbjára üljön, mindörökké országorjón és uralkodjék minden teremtményen, és megszentelje a benne hívőket a Szentlélek által, elküldvén őt szívükbe, hogy vezesse, vigasztalja, megelevenítse őket, és megvédelmezze az ördög és a bűn hatalma ellen. Ugyanez a Krisztus egyszer majd mindenek láttára visszatér, hogy megítélje az élőket és a holtakat stb. – az Apostoli hitvallás szerint.” (CA 3)⁷

Ne legyenek illúzióink: templomban ülő híveink ehelyett gyakran az előzőekben említett elméleteket fogadják el igaznak. Főleg a fiatalabb korosztály. Persze ezek a tévtanítások egyáltalán nem számítanak újaknak: nagyjából már az ókorban igyekeztek megrontani az egyház tanítását. Hogy a mai napig fennmaradtak, meg-megújulva, az csupán azt mutatja: az ember szívesen veszi maga mellé „társnak” az Isten Fiát – már ha egyáltalán annak tekinti a názáreti Jézust –, de hogy ő maga annyira romlott lenne, hogy csak egy külső erő tudna rajta segíteni, arról hallani sem akar.

Emberképünk

Hogyan vélekedik ma egy átlagos evangélikus önmagáról? Mit tartunk ma az emberiségről, az emberről? Úgy vélem, hogy az Istennel és Jézussal kapcsolatos téves gondolkodásunkkal összefügg egy téves emberkép kialakulása is.

Az első tévedés, amiről már szót ejtettünk az istenképpel kapcsolatban, eleve az, hogy ma az embert gyakran önmagában álló, szuverén létezőnek képzeljük el, és nem vagyunk hajlandók elfogadni, hogy van valaki, aki felettünk áll, akitől egész életünkben függünk. Mindennapi gondolkodásunk szintjén ebben a tekintetben sokszor nem különbözünk azoktól, akik nem tartoznak az egyházhoz.

Ahogy a reformáció idején, úgy ma is sokféle téves nézet él az egyházban az emberi akarat szabadságáról. Döbbenetes azzal szembesülni, hogy a megkeresztelt, vallásukat gyakorló, Bib-

⁷ Konkordia könyv... 1. köt. (1. jz.), 22–23.

liát olvasó, templomba járó embereknek milyen nagy hányada hisz abban, hogy az embernek döntően szabad akarata van! Hiszen már az ígéhirdetéseink sémája is gyakran ez: Isten felkínál valamiféle jobb lehetőséget, megnyugvást ebben a világban és üdvösséget az örökkévalóságban, most már rajtunk van a sor – döntsünk mellette; segítsük Istent, hogy meg tudjon váltani bennünket! Az evangélikus teológiában – és sajnos a többiben is – végig jelen volt és van a pelagianizmusnak⁸ egy rejtett vonulata, ami az egyre inkább liberalizálódó világi gondolkodásban megfelelő partnerre talált, és amely ha csak egy aprócskát is, de mindenképpen szerepet tulajdonít az embernek a saját megváltásában! (Nem elhanyagolható ezen a téren a pietizmus és az ébredési mozgalmak helytelen értelmezése éppen úgy, mint a ma is jelenlévő diakóniai teológia szerepe.)

Ezzel szemben az ágostai hitvallás egyértelműen kijelenti, hogy bár „az emberi akaratnak van annyi szabadsága, hogy becsületes világi életet tudjon folytatni”, arra azonban semmiképpen sincs lehetősége, hogy „a Szentlélek nélkül megvalósítsa az Isten színe előtt érvényes, vagy másképpen lelki igazságot” (CA 18).⁹ Ezt az igazságot, azaz az üdvösséget, a megigazulást nem lehet semmiféle emberi közreműködéssel megszerezni, hanem „csak akkor valósul meg a szívekben, ha az ige által a Szentlelket vesszük” (CA 18).¹⁰ Nincs lehetőségünk semmiféle választásra! „Szentlélek nélkül az emberi akarat-erő telve van istentelen indulatokkal, sokkalta gyarlóbb, semhogy Isten megítélése szerint jó cselekedeteket tudna véghezvinni. Ráadásul még az ördög hatalmában is van, és ez az embert különféle bűnökre, hitetlen gondolatokra és nyílt gonosztettekre ösztönzi. [...] Ilyen nagy az ember gyarlósága, ha nincsen benne hit és Szentlélek, és egyedül a saját emberi erejével kormányozza magát.” (CA 20)¹¹ Vagy ahogyan maga Luther fogalmaz: „A szabad akarat a bűnbeesés után csak üres titulus, és míg azt teszi, ami tőle telik, halálosan vétkezik. A szabad akarat a bűnbeesés után a jóra csak külső hatásra képes, a rosszra azonban mindig magától is kész.”¹²

Az üdvösséget, a megigazulást *nem lehet semmiféle emberi közreműködéssel megszerezni.*

Az ember szabad akarata mellett persze lehet érvelni azzal, hogy felelősség is van a világon, mi több, Isten azt keményen számon is kéri az emberen, hiszen „ez a parancsolat, amelyet én ma megparancsolok neked, nem megfoghatatlan számodra, és nincs távol tőled.” (5Móz 30,11) Isten látszólag két teljesen egyenlő lehetőség közötti választásra hatalmazza fel az ő népét: „Lásd, eléd adtam ma az életet és a jót, de a halált és a rosszat is.” (5Móz 30,15) Azt is látnunk kell azonban, hogy amikor Izrael ezt egy valóságos, szabad választási lehetőségnek fogta fel,

Az ember szabad akarata mellett persze lehet érvelni azzal, hogy felelősség is van a világon, mi több, Isten azt keményen számon is kéri az emberen, hiszen „ez a parancsolat, amelyet én ma megparancsolok neked, nem megfoghatatlan számodra, és nincs távol tőled.” (5Móz 30,11) Isten látszólag két teljesen egyenlő lehetőség közötti választásra hatalmazza fel az ő népét: „Lásd, eléd adtam ma az életet és a jót, de a halált és a rosszat is.” (5Móz 30,15) Azt is látnunk kell azonban, hogy amikor Izrael ezt egy valóságos, szabad választási lehetőségnek fogta fel,

8 Pelagius a IV–V. század fordulóján élt tanító volt, aki nem fogadta el azt, hogy az ember alapvetően megromlott az eredendő bűn következtében, és ezért elvesztette a szabad akaratát. Az ágostai hitvallásnak az eredendő bűnről szóló 2. cikkelye mint eretnokséget ítéli el Pelagius tanítását.

9 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 29.

10 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 29.

11 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 33.

12 Luther Márton: *Heidelbergi disputáció*. Budapest, 1999, Magyarországi Luther Szövetség – Áldási & Németh, 12. /Magyar Luther füzetek, 8/

akkor belebukott: „Ők azonban engedetlené váltak, és föllázadtak ellened, törvényednek hátat fordítottak” (Neh 9,26). Ennek megfelelően Isten törvénye nem a szabad választás lehetősége, hanem a παιδαγωγος [paidagógosz], az ókori, nádpálcás nevelő, amely megfenyít bennünket (Gal 3,24). „A törvény is csak Isten haragját munkálja: megöl, elátkoz, vádol, elítél, mindenkit kárhoztat, aki nincsen a Krisztusban.”¹³

Az ember felelőssége éppen azért olyan nyomasztó és komoly, mert Isten minden gondolatunkat, szavunkat, cselekedetünket, döntésünket és mulasztásunkat ítélete alá vonja, és lehetetlen, hogy ebben az ítéletben meg tudjunk állni. Nyilvánvaló, hogy minél öntudatosabb az ember, annál nehezebben tudja elfogadni, hogy külső segítségre van szüksége, amely mellett még csak nem is dönthet, mivel az a megkérdésezése nélkül, Isten irgalmas akaratából menti meg őt az ítélet örökké tartó következményei alól. Ma arra van szükség, hogy tudatosítsuk híveinkben: amikor „szabadon” alakítják az életüket, akkor a bűn elveszett és nyomorult szolgálóiként élnek, és ebből az állapotból egyedül Istennek Krisztusban megjelent kegyelme szabadíthatja meg őket. Az igazi szabadság nem az önállóság, hanem a Pál által εν Χριστώ-nak [en Khrisztó] nevezett állapot (vö. 2 Kor 5,17), amikor az embert teljesen hatalmába keríti Krisztus irgalma!

Egyenesen következik a szabad akaratról szóló tévtanításból az, hogy egyes, egyházunkban is jelen lévő kegyességi irányzatok elképzelhetőnek tartják a világ mulandóságán felülemelkedő, egyszer és mindenkorra tiszta és szent életet. Ennek két változata él: az egyik az, amikor valaki nem is hajlandó törődni a világi dolgokkal, a másik pedig – és ez a gyakoribb – az, amikor valaki egy bizonyos istenélménye után mentesnek érzi magát a bűn rontásától.

A reformáció idején sem voltak ismeretlenek ezek az elhajlások. Éppen ezért szögezi le az ágostai hitvallás, hogy „a törvényes világi intézmények Isten jó alkotásai” (CA 16).¹⁴ Ennek megfelelően tehát „a keresztyéneknek szabad hivatalt viselniük, bírászkodniuk, császári és más, érvényben levő törvények szerint ítélezniük, jogos halálos ítéleteket hozniuk, jogos háborút viselniük, katonáskodniuk, törvényes szerződést kötniük, saját tulajdonnal rendelkezniük, a hatóságok kívánságára esküt tenniük, házasodniuk és férjhez menniük” (CA 16).¹⁵ A keresztyén élet, a megtérés ugyanis nem vesz ki minket a világból, éppen ezért „minden lélek engedelmeskedjék a felettes hatalmának” (Róm 13,1). Ennek megfelelően tehát a megtérés által megújult ember sem állhat a többiek felett. Ezért minősíti az ágostai hitvallás tévtanításnak azt a gondolkodásmódot, amely szerint „az egyszer már megigazultak nem veszthetik el többé a Szentlelket”, illetve hogy „egyesek ebben az életben olyan tökéletességre jutnak, hogy lehetetlen vétkezniük” (CA 12).¹⁶ Valójában ezek a tévedések is a szabad akarral kapcsolatos hamis tanításból eredeztethetők. Tudatosítanunk kell tehát az egyház népében, hogy a megtérés nem emberi produktum, hanem Isten Szentlelkének ajándéka, és ebben az embernek még annyi szerepe sincsen, hogy eldönti, akarja-e azt, vagy sem.

13 Luther: *Heidelbergi disputáció...* (12. jz.), 14.

14 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 28.

15 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 28.

16 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 27.

Bűnfogalmunk

Ha az embernek a valóságban is volna szabad akarata, akkor természetesen lehetséges lenne a bűn nélkül való élet. Csakhogy az akaratunkat már kezdettől fogva megkötözi a bűn.

De vajon komolyan veszi ezt az egyház népe a XXI. században?

Elsőként meg kell említenünk, hogy a nagyon is hívő magban léteznek olyan kegyességi csoportok, amelyek eleve leszűkítik a bűn fogalmát, és például a dohányzással, az alkoholfogyasztással és a házasságtöréssel próbálják azonosítani azt – 2004-ben voltam fültanúja egy beszélgetésnek, amelynek során „megtért” keresztyének arról vitatkoztak, hogy a hívő embernek szabad-e táncolnia, és ha igen, akkor milyen táncokat járhat –, miközben talán ők maguk nagyobb bünt követnek el azzal, hogy nem fogadják el testvérnek a másképpen gondolkozó hívőket.

Ez talán kissé eltúlzott példa, de azt mindenképpen meg kell állapítanunk, hogy egyházon kívül és belül egyaránt félelmetes jelenség napjainkban a bűn fogalmának és erejének a relativizálása.

Sajnos, azt is látnunk kell, hogy maga a törvényes rend, amely pedig „nem ok nélkül viseli a kardot, hiszen ő Isten szolgája” (Róm 13⁴), szintén részt vesz ebben a folyamatban, amikor törvényes keretek közé szorítja, vagyis legalizálja a prostitúciót, a házassági elválást, a homoszexualitást és egyéb vétkeket. Az is tény, hogy gyakran mi magunk sem tartjuk bűnnek a csupán látszat szerint törvényes kikapuk kihasználását, vagy éppen a hazugságot. Persze ha ezekkel a folyamatokkal az egyház szembehelezkedik – és higgyük el, hogy az úgynevezett fejlett világban a magyar egyházak még elég jól állnak ebben a tekintetben –, akkor veszít a népszerűségéből, elsősorban nem is a világ, hanem a saját hívei körében. Ettől azonban nem szabad félnünk. Mernünk kell következetesen hirdetni, hogy amit Isten ígéje valaha bűnnek bélyegzett, az ma is és a világ végezetéig bűn marad. Hivatásunk nem az, hogy valamiféle félreértett szeretetre hivatkozva helyeseljük például az azonos nemű párok házassági kapcsolatának legalizálását, hanem hogy az azt elítélő törvényt és a bűneit bánó bűnösnek feloldozást adó evangéliumot hirdessük.

Zavarosan értelmezik ma gyülekezeti tagjaink a kétféle bűn fogalmát is. Hogy az ember követ el vétkeket, azzal többé-kevésbé tisztában is van mindenki. De hogy ennek mi áll a háttérben, arról nem akarnak tudni. Megállapíthatjuk ugyanis azt, hogy ahogyan a szeretetet mint fogalmat sokan azonosítják Istennel, úgy a bűnt is csak egyféle fogalomként, etikai kategóriaként értelmezik. Személyes, emberfeletti gonoszról – az ördögről – hallani sem akarnak, holott a bűn oka „a gonoszok, vagyis az ördög és az istentelenek akarata”, aki „Isten segítségével nélkül elfordult Istentől” (CA 19).¹⁷ Sokak számára ez csak középkori mese, amin nem is csodálkozhatunk, hiszen ha valaki hisz az ember szabad akaratában, annak nincsen szüksége ördögre – de ami a legfélelmetesebb, Istenre sem.

Pedig az egyház tanítása a bűn romlásával kapcsolatosan is egyértelmű, és szétfoszlatja az emberi szabadságba vetett hit halvány lehetőségét is. Az ágostai hitvallás szerint ugyanis „Ádám bűn-

A megtérés *nem emberi produktum, hanem Isten Szentlelkének ajándéka.*

¹⁷ Konkordia könyv... 1. köt. (1. jz.), 30.

beesése óta a származás természetes rendjében minden ember bűnösen születik” (CA 2).¹⁸ Születik: nem kell tehát tennünk ahhoz semmit, hogy Isten szemében elveszettek és bűnösök legyünk!

Az eredendő bűn szakadékot képez Isten és ember között, hiszen mindannyian „Isten félelme és Istenbe vetett bizalom nélkül, bűnös kívánsággal” (CA 2)¹⁹ jövünk a világra. Ezen pedig emberi akarat és igyekvés nem segíthet, mivel „ez az eredendő betegség vagy romlás valóságos bűn, kárhozatot és örök halált hoz most is azokra, akik a keresztség által és a Szentlélektől újjá nem születnek” (CA 2).²⁰ Ezért kell (!) keresztelnünk, méghozzá gyermekeket is, hiszen ez a szentség nem egyszerűen valamiféle emberi fogadalom, hanem „szükséges az üdvösséghez, és Isten a keresztség által kegyelmét adja” (CA 9).²¹

Ezzel a tanítással szemben az életet „tisztá lappal” kezdő Rousseau, de valójában az ókori eretnek, Pelagius nyomán járva híveink nagy része úgy gondolja, hogy „az ember a saját természetes képességeiből is megigazulhat Isten színe előtt” (CA 4).²² Ez az a tanítás, amelyet az ágostai hitvallás teljes egészében határozottan elutasít.

Mindent összevetve: a bűnt csak akkor tudjuk komolyan venni és komolyan vétetni az egyház tagjaival, ha egyértelművé tesszük a saját nyomorult, elveszett voltunkat és ezzel együtt Krisztus ingyenes, tág ölelésű irgalmát.

Egyházképünk

Luther 1537-ben talán nyugodt lelkiismerettel leírhatta azt, hogy „a hétéves gyermek is tudja, hogy mi az egyház”,²³ ma azonban sajnos ezzel kapcsolatban is sok a zavar – gyakran éppen az egyház tagjai között is. Az ágostai hitvallás meghatározása szerint az egyház „a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki” (CA 7).²⁴ Azt tapasztaljuk azonban, hogy napjainkban sok más fogalommal együtt az egyház kifejezés is devalválódott. Hogy a tájékozatlan rétegek szóhasználatában nagyfokú a keveredés, az azért van, mert maga a tájékoztatás, a hivatalos beszéd is rendszeresen említ iszlám,

Az a közösség, amely az ágostai hitvallás 3. cikkének meghatározásánál kevesebbet tart Jézus Krisztus felől, nem tekinthető egyháznak!

zsidó, buddhista stb. „egyházat”. Holott a szentek, akiknek gyülekezete az egyház, egyértelműen az evangéliumhoz és a szentségekhez, azaz Jézus Krisztushoz kötött közösség. Ha tiszta evangéliumról beszélünk, ez azt jelenti, hogy az egyház azoknak a közössége, akik Jézus Krisztust valóságos Istennek és valóságos embernek, Úrnak és Megváltónak tekintik. Nem elégedhetünk meg annyival, hogy nagy tanítónak, vallásalapítónak, prófétának, vallásos példaképnek tartsuk

18 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 22.

19 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 22.

20 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 22.

21 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 25.

22 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 23.

23 Luther Márton: Schmalkaldeni cikkek. Ford.: Pálffy Miklós. In *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai*. 2. köt. Budapest, 1957, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 41.

24 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 24.

Jézust, és kereken ki kell mondanunk: az a közösség, amely az ágostai hitvallás 3. cikkének meghatározásánál kevesebbet tart Jézus Krisztus felől, nem tekinthető egyháznak!

A devalválódáshoz kapcsolódó másik jelenség az, hogy az egész keresztyén világban terjed a „maguk módján hívő” rétegek száma. Ezeknek az embereknek van valamilyen vallásos igényük – ha Isten Szentlelke úgy akarja, hitük is –, de nincs igényük az egyház közösségére. Bennünk ez első renden nem visszatetszést, hanem bűnbánatot kell hogy keltsen, hiszen a jelenség mögött gyakran az egyház egyik-másik, nagyon is nyilvánvaló bűne áll, amely sokakban visszatetszést kelt. Az egyház azonban nem olyan közösség, mint akármelyik emberi alapítású egyesület, hanem Isten egy és szent népe, Jézus Krisztus közössége, ezért bár „ebben az életben sok képmutató és gonosz él közepük keveredve, ezért a szentségekkel akkor is szabad élni, ha gonoszok szolgáltatják ki” (CA 8).²⁵ Az egyház szolgálata nem a benne élő és szolgáló emberek tisztaságán és tökéletességén áll vagy bukik, hiszen az Isten rendelése, mert „az igén és szentségeken mint közvetítő eszközökön keresztül kapjuk a Szentlélek ajándékát” (CA 5).²⁶

A harmadik tévedés az, hogy sokan úgy gondolják: az egyházban teljes mértékű, korlátlan lehet a sokszínűség. Sajnos egyre inkább találkozhatunk azzal a véleménnyel, hogy az egyház minden tagja azt nyilatkozik, úgy tanít, abban hisz, amit és amiben csak akar. Nyugodtan lehet a Szentírással és a hitvallási iratokkal ellentétesen tanítani eredendő bűnről, Krisztus személyéről, etikai kérdésekről, bárki önkényesen változtathat az istentiszteleti liturgián, felülemelkedhet a törvényeken, és így tovább. Ezt a pluralizmus jegyében természetesnek vesszük. Ráadásul gyakran azt az egyházi vezetőt marasztaljuk el, aki az ilyen esetekben fellép a visszaélések ellen, maradisággal vagy az „egyházi demokrácia”²⁷ sárba tiprásával vádolva őt. Holott az egyház egységének a lényege éppen abban rejlik, hogy „egyetértés legyen az evangélium tanításában és a szentségek kiszolgáltatásában” (CA 7).²⁸

Végül pedig azt kell megértenünk, hogy az egyház nem a múltból itt maradt régiség, hanem a Krisztusban való hit természetes közössége. Nem szolgáltató, hanem a szentek gyülekezete. Nem papi adminisztrációs iroda, hanem az ige és a szentségek közvetítője. Nem tökéletes, és nem is fog megfelelni az emberi elvárásoknak, hanem imádságra szorul és megmaradása Krisztus erejének és hűségének legnagyobb bizonyága.

Istentiszteletünk

Talán még most is sokakat felzaklató kérdés az istentisztelet ügye, de éppen ezért van helye ebben a dolgozatban is. Ágostai hitvallású keresztyénnek lenni ma véleményem szerint azt is jelenti, hogy az atyákkal együtt büszkén valljuk: „Alaptalanul vádolják gyülekezeteinket azzal, hogy eltörlik a misét. A mise megmaradt nálunk, és a legnagyobb áhítattal ünneplik.” (CA 24)²⁹

25 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 25.

26 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 23.

27 A kifejezés többek számára talán megütközéssel fogadott idézőjeles írásmódját az indokolja, hogy az egyházban nem a demokrácia, hanem a teokrácia kellene hogy meghonosodjék, hiszen ebben, az e világban is szent közösségben nem a nép (δημος) hanem Isten (Θεος) uralkodik.

28 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 25.

29 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 39.

Ez ma nincs így. Az evangélikus istentisztelet éppen olyan kevésbé látogatott, mint a többi felekezet istentiszteletei. Ráadásul a racionalizmus évszázada óta református jellegű gyülekezeti alkalommá lett, amiből a XX. századi liturgikus megújulás kezdi csak kirángatni az egyházunkat – láthatjuk, hogy a hetvenesztendős folyamat majdnem mindegyik állomását milyen ellenkezés fogadta és fogadja sok gyülekezetben.

Istentiszteletünkkel talán az a legnagyobb baj, hogy gyülekezeti Krisztus-ünnepelés helyett egyszerű tanítói alkalommá vált. A lutheri miseértelmezés szerint az istentisztelet az ige hirdetése és az úrvacsora ünneplése köré felépített liturgikus ünneplés – ma ezzel szemben sok gyülekezetünkben még mindig csupán imádsággal és énekkel kísért prédikációról beszélhetünk. Elfelejtettük a sok tanítás közepette, hogy hogyan kell egyszerűen csak dicsőíteni az Istent, örvendezni szabadításának és jelenlétének!

Sok templomunkban úrvacsorát is csak évente néhány alkalommal osztunk. A gyülekezet tagjai pedig még ilyenkor is elenyészően kis számban élnek a szentséggel, még ahhoz képest is, ahányan egyáltalán eljönnek az istentiszteletre. Holott az egyház tanítása szerint „a szentségek nemcsak azért rendeltettek, hogy ismertetőjelei legyenek a hit megvallásának az emberek között, hanem inkább azért, hogy jelei és bizonyosságai legyenek Isten irántunk való jóakarátának, és felkeltsék és erősítsék a hitet mindazokban, akik élnek velük” (CA 13).³⁰ „Aki évenként legalább úgy négyszer nem keresi és nem kívánja a szentséget, annál attól kell tartani, hogy megveti a szentséget, és nem keresztyén!”³¹ Emberileg talán magyarázható, de Isten színe előtt semmiképpen sem menthető azoknak a múlt századi lelkészeknek a bűne, akik református módra „megtanították” gyülekezeteinkkel azt, hogy úrvacsorát legfeljebb (!) évente egyszer vagy kétszer szabad (!) venni!³²

Ezen a szomorú helyzeten mindenképpen változtatnunk kell. Nem érzem igaznak azt, hogy nem „az ajándék utáni vágyakozás felkeltésével bírjuk rá” a gyülekezeti tagokat az úrvacsorával való helyes élésre, amikor „az úrvacsora gyakori meghirdetésével, az úrvacsorának az istentisztelet egyetlen rendjébe való tagolásával” érvelünk.³³

Az úrvacsoráról szólva szomorúan mondhatjuk el, hogy nemcsak a gyakorlattal, de az elmélettel is baj van. Az úrvacsorában ugyanis az egyház tanítása szerint „Krisztus teste és vére valóságosan jelen van, és kiosztásra kerül az úrvacsorával élőknek” (CA 10).³⁴ Ezzel szemben a gyülekezeti tagok jelentős része – és erről bibliaórákon és egyéb gyülekezeti alkalmakon könnyűszerrel meggyőződhetünk – nem ezt vallja, hanem a Zwingli-féle tanítást, amely szerint szó sincsen Jézus Krisztus valóságos jelenlétéről. A tájékozatlanságot jól mutatja, hogy ezek a híveink teljesen meg vannak győződve arról, hogy ez lenne az evangélikus egyház tanítása, szemben a római katolikusokkal, amely egyébként szintén Krisztus valóságos jelenlétét hirdeti.

30 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 27.

31 Luther Márton Kis kátéja. Ford.: Pröhle Károly. In *Konkordia könyv...* 2. köt. (23. jz.), 54.

32 Egy azóta elhunyt, idős tárnokréti asszonynak a néhai hitoktató és konfirmáló lelkészére vonatkozó szóbeli közlése.

33 Reuss András: A reformáció eredeti céljai és a katolikus megújulás a II. vatikáni zsinat után. *Lelkipásztor*, 2005. 1. sz. 9.

34 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 26.

Mindennapi cselekedeteink

Az ágostai hitvallás tanítása szerint „a hitnek jó gyümölcsöket kell teremnie” (CA 6).³⁵ Ez egészen egyszerűen annyit jelent, hogy aki újjászületett a hitben – nem egyszer, hanem napról napra –, annak az élete valami egészen mást kell hogy tükrözzön, mint azoké, akik nem járnak hitben: „Ha azt mondjuk, hogy közösségünk van vele [ti. Krisztussal], és a sötétségben járunk, akkor hazudunk, és nem cselekszük az igazságot.” (1Jn 1,6)

A világ egyik legnagyobb – és kétségkívül gyakran jogos – kritikája az egyház felett az, hogy a hit és a cselekedetek éles ellentétben állnak egymással. Persze olcsó megoldás volna erre a kritikára azzal felelni, hogy az egyház tagjai nem tökéletes és büntelen emberek, hiszen „ebben az életben sok képmutató és gonosz él közénk keveredve” (CA 8)³⁶ – noha ez egyébként igaz –, így nem várható el tőlük a teljes életszentség. Ha Isten parancsolja a jó cselekedeteket, akkor igenis elvárható tőlünk – hozzátevé, hogy Isten Szentlelke nélkül azokat valóban lehetetlen véghezvinni. A keresztyéneknek „szabad hivatalt viselniük, bírászkodniuk, császári és más, érvényben levő törvények szerint ítélkezniük, jogos halálos ítéleteket hozniuk, jogos háborút viselniük, katonászkodniuk, törvényes szerződést kötniük, saját tulajdonnal rendelkezniük, a hatóságok kívánságára esküt tenniük, házasodniuk és férjhez menniük” (CA 16).³⁷

Ágostai hitvallású keresztyének lenni tehát azt is jelenti, hogy a Szentlélek által indíttatva olyan életet élünk, amely gyökeresen különbözik a világban megszokott élettől és értékrendtől. A bűnt mindenféle liberális enyhítéssel ellentétben bűnnek mondjuk, a jót akkor is tesszük, ha ez visszatetszést szül. A természetes ne a kikapuk keresgélése és kihasználása legyen számunkra, hanem a szoros kapu és a keskeny út járása (Mt 7,13–14).

Tudnunk kell azt is, hogy él egy olyan jelenség az evangélikus gyülekezeti tagok körében (is), amit én – elnézést a szóalkotásért – vulgárpelagianizmusnak nevezek. A hittanórákon híveink talán megtanulták azt, hogy az üdvösség hit, és nem cselekedetek által van. „Az Isten parancsolatába foglalt jó cselekedeteket azért kell megtennünk, mivel ezt Isten kívánja, nem pedig abban bizakodva, hogy ezekkel a cselekedetekkel lehetünk Isten színe előtt érdemessé a megigazulásra.” (CA 6)³⁸ Ennek ellenére azonban él egy olyan felfogás, amely szerint egy bizonyos életvitel kiválthatja a naponkénti megtérést. Így fogalmazta ezt meg valaki egy beszélgetés során: Én nem lopok, nem csalog, nem haragszom senkire, és a beteg édesanyám ápolásával megszenvedtem már mindent. Nekem nincsen bűnöm! Ráadásul még kimondottan hívő, kegyes körökben is megtalálhatjuk ennek a gondolkodásnak egy egyházasabb változatát, amikor azonosítják a jó cselekedeteket a hittel, és annak alapján méricskélik nemcsak a maguk, de a másik megtérésének a valódiságát is.

Mit is jelent ma ágostai hitvallású evangélikusnak lenni?

Nehéz a leírtakat összegezni, mint ahogyan nehéz volt ilyen terjedelmi korlátok között kidolgozni a témát. Mit is jelent ma ágostai hitvallású evangélikusnak lenni? Úgy gondolom, hogy lírai

35 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 24.

36 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 25.

37 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 28.

38 *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 24.

vallomással megválaszolni ezt a kérdést a probléma megkerülésének tűnne. Arra viszont semmiképpen sem mernék vállalkozni, hogy szent és örök érvényű kinyilatkoztatásként próbáljam meghatározni evangélikusságunk fogalmát, egyrészt azért, mert méltatlannak érezném magamat ehhez, másrészt azért, mert az efféle leegyszerűsítéseket érezném méltatlannak evangélikusságunkhoz. Hiszen evangélikusnak lenni éppen azt jelenti, hogy megszabadulunk – vagy meg kellene szabadulnunk – mindenféle aprólékos és kicsinyes kazuisztikus felfogástól.

Két további kérdéssel mindenképpen szembe kell néznünk, amikor eredeti kérdéseinkre választ akarunk találni. Az egyik: ha egy XVI. században körvonalázódott evangélikus identitáshoz akarunk visszatalálni – vagyis kifejezetten ágostai hitvallású evangélikusok akarunk lenni –, akkor beszélhetünk-e egyáltalán fejlődésről?

Úgy vélem, hogy maga a kérdésfelvetés a hibás. Életünk hitbéli vonatkozásaiban alapvető hiba lenne ilyen, darwinista szemlélettel vizsgálódni. Jézusnak a szőlőmunkásokról elmondott példázata (Mt 20,1–16) érzékelteti, hogy az Isten országában nincsenek semmiféle fejlődési fokozatok, csupán egyvalami számít: az, hogy a kegyelmi idő lejárta előtt ránk talál-e irgalmával a megváltó Isten. Nincs szükség arra, hogy az egyház teológiailag „fejlődjön” az első pünkösöd vagy akár a XVI. századi reformáció óta. Arra van szükség, hogy amit az atyák minden időkből vallottak a bűnbe esett emberről és a Krisztusban kegyelmes megváltóként megnyilatkozó Istenről, azt ma is maradéktalanul merjük vállalni – tudva, hogy üdvösségünk kérdése nem ezen a vállaláson, hanem egyedül Isten jóakarátán múlik.

A másik kérdés: hogyan „tegyük” ágostai hitvallásúvá az egyház evangélikus templomban megkeresztelt híveit, amikor a mai ember keresztyénységét szinte egyáltalán nem jellemzi a dogmatikai érzékenység?

Ami pedig ágostai hitvallásúvá tesz, az ennek a hitnek – illetve e hit gazdájának, a Krisztusnak – mindenek fölé rendelése.

Fogas kérdés ez is. Ma a keresztyénység lényegét – nemcsak evangélikus egyházunkban – nagyjából a teremtő és gondviselő Istenbe vetett hitben és a szeretet cselekedeteiben próbáljuk leírni. Tudnunk kell, hogy ezek egyike

sem keresztyén, és még kevésbé evangélikus sajátosság: teremtő és gondviselő Istenről és szeretetről a világvallások némelyike, elsősorban a zsidóság és az iszlám is nagyon határozott tanítást ad. Ami keresztyénné tesz minket, az a Krisztusban kapott és Krisztusban gyökerező hit, ami pedig ágostai hitvallásúvá tesz, az ennek a hitnek – illetve e hit gazdájának, a Krisztusnak – mindenek fölé rendelése. Ágostai hitvallású keresztyénné tehát nem úgy lehet az ember, hogy beleszületik egyfajta vallásos hagyományba, hiszen ez az egyébként tiszteletré méltó hagyomány azok közé a dolgok közé tartozik, amelyek nem üdvözítenek. Ágostai hitvallású keresztyén nem úgy lehet az ember, hogy bátran polemizál más keresztyén hitvallások elkötelezett híveivel. Ágostai hitvallású keresztyének csak akkor lehetünk, ha a hitünket nem egyszerűen valamiféle dogmatikai állásfoglalásnak tartjuk, hanem elfeledve mindenféle nyílt vagy elrejtett emberi dicsőséget, a Krisztusra tekintünk, aki kiszabadít a saját korlátjaink nyomorúságából.

Hogyan legyünk hát ágostai hitvallású evangélikusok?

A feladatunk nem könnyebb, de semmivel sem biztatóbb, mint például a honfoglaló zsidóság vezetőié volt annak idején: „Csak légy igen bátor és erős, őrizd meg, és tartsd meg azt a törvényt, amelyet Mózes, az én szolgám parancsolt neked. Ne térj el tőle se jobbra, se balra, hogy boldogulj mindenütt, amerre csak jársz. [...] Ne félj, és ne rettegj, mert veled van Istened, az Úr, mindenütt, amerre csak jársz.” (Józs 1,79).

Két oldalról közelíthetjük meg a választ. Ha az emberi oldalát nézzük, akkor mindenekelőtt arra kell gondot fordítanunk, hogy a hitbéli kérdésekkel kapcsolatos általános tájékozatlanságot kell felszámolnunk. Tehát sokat és jól, érthetően és tisztán, a Szentírás és a lutheri hitvallások értelmének elkötelezetten kell prédikálnunk, ha kell, bátran szembeszállva a gyülekezetekben jelentkező emberi igényekkel és a korszellemmel. Ehhez természetesen mindenekelőtt az szükségeltetik, hogy magunk is higgyünk abban, hogy amiképpen az atyák – Pál apostoltól és az evangélistáktól kezdve Ágostonon és Lutheren keresztül a mai napig – értelmezték a Szentírást, az *nem egy* megközelítés volt a sok közül, hanem a Szentlélek által ihletett bizonyágtétel. Másfelől azonban tisztában kell lennünk azzal is, hogy hivatalosan evangélikusnak – vagy akár keresztyénnek – lenni, a lutheri hagyományban felnőni és megmaradni még nem azonos az üdvösséggel: arra Istennek Krisztusban újjászülő kegyelme nélkül semmi esélyünk.

A másik megközelítés azonban azt láttatja meg velünk, hogy az ágostai hitvallás által képviselt teológia magán a teológia műfaján belül is a legparadoxabb teológia: *theologia crucis*, a keresztes teológiája. Ez egyértelműen Krisztus-központú teológia – az egyetlen, amelyet valóban teológiának, Istenről, és nem emberről szóló beszédnek lehet nevezni –, amely kizár mindenféle emberi lehetőséget, mivel „csak a megfeszített Krisztusban van az igazi teológia és istenismeret”.³⁹ Ha ettől eltávolodunk, akkor már a *theologia gloriae*-t, a dicsőség teológiáját műveljük, csakúgy, mint a hitetlen zsidóság Jézus korában, a skolasztikus filozófusok a középkorban, vagy a modern teológusok napjainkban, akik Istenről szóló beszéd helyett az ember dicsőségét vagy szabadon választható lehetőségeit hirdetik.

Ebből következik tehát a megfelelő válasz: ágostai hitvallású evangélikusok csak akkor lehetünk, ha Krisztus nap mint nap megvilágosít és rádöbent bennünket arra, hogy magunkban elveszünk, és csak tőle, mégpedig az ő keresztyéből nyerhetünk erőt, életet és üdvösséget; és el is vezet minket a kereszthez, ahol a maga elrejtettségében is megismerhetjük valódi, hatalmas és kegyelmes arcát, és velünk való indokol(hat)atlan, üdvösséges szándékát.

„Így hát Krisztusra bízuk ügyünket, aki majd egykor ítéletet mond e vitatkozások felől; őt kérjük, tekintsen szorongatott és szétszórt gyülekezeteire, és vezesse őket igaz és maradandó egyetértésre.”⁴⁰

„Csak a megfeszített Krisztusban van az igazi teológia és istenismeret”.

39 Luther: *Heidelbergi disputáció...* (12. jz.), 28.

40 Az ágostai hitvallás védőirata. Ford.: Wiczián Dezső. In *Konkordia könyv...* 1. köt. (1. jz.), 69.

Lelki kormányzás (?) I.

Előszó

Arra a kérdésre, hogy mi ad aktualitást a téma fölvetésének, röviden úgy felelhetek, hogy egyházunkban évtizedek óta nincs lelki kormányzás. Azt is meg merem kockáztatni, hogy ma már igény sincs rá. De akkor miért kell mégis beszélni róla? Pusztán nosztalgiából? Semmi esetre sem. Sokkal nyomósabb ok indít rá, hogy ezt az agyonhallgatott kérdést szóba hozzam. Nevezetesen az, hogy ahol nincs lelki kormányzás, ott egyház sincsen.

Újszövetségi alapok

Az Újszövetség semmi mást, mint Isten nyájának pásztorolását érti az egyház kormányzásán. Az újszövetségi korban – és még vagy háromszáz éven át – nem volt intézményes egyház, és

Ahol nincs *lelki kormányzás, ott egyház sincsen.*

értelemszerűen egyházi intézmények sem voltak. Az egyházat kizárólag a gyülekezetek alkották. Úgy is mondhatjuk, hogy az egyház a gyülekezetekben élt. De ez nem azt jelenti, hogy a hívők több-kevesebb rendszerességgel „gyülekezetbe jártak”, hanem az

újszövetségi korban – és még utána is – *a hívők gyülekezetként éltek.* Nem volt egy, a hitélettől elkülönülő világi életük, más szóval magánéletük, hanem az élet minden dolgában a hitüket élték meg.

A gyülekezet ezért nem a tagok összessége volt, hanem olyan organikus test, amelyben minden tagnak megvan a helye és a feladata. Mint ahogy az emberi test sem a különböző tagok összessége, hanem élő organizmus. Erről beszél Pál apostol is az első korinthusi levélben: „Márpedig az Isten rendezte el a tagokat a testben, egyenként mindegyiket, ahogyan akarta. Ha pedig valamennyi egy tag volna, hol volna a test? Így bár sok a tag, mégis egy a test. Nem mondhatja a szem a kéznek: »Nincs rád szükségem«, vagy a fej a lábaknak: »Nincs rátok szükségem!« [...] Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként annak tagjai.

Ajándékai révén *maga a Szentlélek kormányozta a gyülekezeteket, az erre kiválasztott emberek szolgálatával.*

Ezek közül pedig némelyeket először apostolokká rendelt az Isten az egyházban, másodszor prófétákká, harmadszor tanítókká. Azután adott csodatevő erőket, kegyelmi ajándékokat: gyógyításra, gyámolításra, vezetésre, különféle nyelveken szólásra. Mindnyájan apostolok?

Mindnyájan próféták? Mindnyájan tanítók? Mindenki van csodatevő erő? Mindenki rendelkezik a gyógyítás kegyelmi ajándékával? Mindnyájan szólnak nyelveken? Mindnyájan meg tudják azt magyarázni?« (1Kor 12,18–21.27–30) Költői kérdések ezek, hiszen a válasz kimondatlanul is nyilvánvaló: nem mindenki apostol, nem mindenki próféta, nem mindenki tanító, és nem mindenki működnek csodatevő erők. A gyülekezet nem homogén közösség, hanem a tagok mindegyike a neki adatott lelki ajándék mértéke szerint végzi feladatát.

Látjuk tehát, hogy a gyülekezet életének rendje a Szentlélek ajándékain, és rajtuk keresztül a Szentlélek munkáján alapult. Ajándékai révén maga a Szentlélek kormányozta a gyülekezeteket az erre kiválasztott emberek szolgálatával.

Mivel az első gyülekezetek az apostolok missziója nyomán jöttek létre, az első gyülekezetek úgy tekintettek az apostolokra, mint Jézus tekintélyének hordozóira. Ez – mint a két korinthusi levél tanúskodik róla – egyedül Pál személyével kapcsolatban volt időnként vita tárgya, mivel Pál nem tartozott a tizenkettőhöz, nem volt három éven át Jézus maga választotta szűk tanítványa közösségének tagja. De a korinthusi viták is azt bizonyítják, hogy az apostoli kor egyházában Jézusé volt a legfőbb tekintély, és a gyülekezetek ezért tulajdonítottak mértékadó tekintélyt az általa kiválasztott és elhívott tizenkettőnek.

Bizonyos tekintélyük persze azoknak is volt, akik nem tartoztak ugyan a tizenkettőhöz, de ismerték Jézust, és feltámadása után is találkoztak vele. Pál apostol 1Kor 15,6-ban tett megjegyzése – „Azután megjelent több, mint ötszáz testvérnek egyszerre, akik közül a legtöbbben még mindig élnek, néhányan azonban elhunytak.” – arra utal, hogy a feltámadt Krisztus tanúit az ősegyház számon tartotta. Tekintélyük azonban nem volt azonos az apostolokéval. Nem vehettek részt automatikusan a gyülekezet lelki kormányzásában. Részt vettek benne ellenben azok a „vének” (πρεσβυτερος [preszbüterosz]), akik nem a koruknál fogva számítottak annak, hanem a tanítványságban eltöltött, másokénál hosszabb idő miatt. Erről tanúskodnak többek között Pál apostolnak a korára nézve ifjú Timóteushoz írt levelei.

Az apostolok, amikor missziójukat folytatva továbbmentek egy gyülekezetből, akkor *episzkoposzt* επισκοπος – magyarul püspököt, azaz felügyelőt – állítottak a gyülekezet élére, akit az apostol a maga tekintélyével és lelki hatalmával ruházott föl, és aki az apostolnak később is számadással tartozott a gyülekezet életéről. A püspök tekintélyének az apostoli tekintéllyel való azonosítása nem légből kapott állítás. Ékes bizonyítékát találjuk ennek ApCsel 1,20-ban¹, ahol szó szerint azt olvassuk, hogy az apostolságra méltatlanná vált Júdas „püspökségét” (επισκοπη [episzkopé]) másnak kell megkapnia. Ez jól mutatja, hogy az ősegyház gyülekezetei az apostolokat tekintették az Isten nyája legfőbb felügyelőinek (episzkoposz = püspök = felügyelő), és az általuk kézrátétellel megerősített tanítványaikat is készek voltak az apostoli tekintélyt hordozó felügyelőnek, azaz püspöknek elismerni.

Az apostoli levelek tanúsága szerint a püspököt az apostolok nem önkényesen jelölték ki, hanem a gyülekezet választhatta őket, de szigorúan az apostolok által adott szempontok² mér-

A püspököt az apostolok nem önkényesen jelölték ki, hanem a gyülekezet választhatta őket, de szigorúan az apostolok által adott szempontok mérlegelésével.

1 γεγραπται γαρ εν βιβλω ψαλμων γεννηθητω η επαυλις αυτου ερημος και μη εστω ο κατοικων εν αυτη και την επισκοπην αυτου λαβουι ετερος „Igy van megírva a Zsoltárok könyvében: Legyen a szállása pusztává, és lakó ne legyen benne, tiszttségét [επισκοπην – episzkopén] pedig más vegye át.” (ApCsel 1,20; kiemelés – V. A.)

2 „Szükséges tehát, hogy a püspök legyen feddhetetlen, egyfeleségű férfi; megfontolt, józan, tisztességes, vendégszerető, tanításra alkalmas” (1Tim 3,2).

legelésével. Ugyancsak az apostolok rendelkezése nyomán állították szolgálatba a presbitereket is, akikkel szemben a követelmény ugyanaz volt, mint a püspökökkel szemben. Pál erről ezt írja Titusznak: „Azért hagyjalak Krétában, hogy rendbe hozd az elintézetlenül maradt ügyeket, és presbitereket állíts szolgálatba városoként, ahogyan meghagytam neked: ha van olyan, aki feddhetetlen, egyfeleségű férfi, akinek gyermekei hívők, nem vádolhatók kicsapongással, és nem engedetlenek. A püspök ugyanis, mint Isten sáfára legyen feddhetetlen, nem önkényeskedő, nem indulatos, nem részeges, nem kötekedő és nem haszonleső, hanem vendégszerető, a jóra hajlandó, józan, igazságos, kegyes, önmegtartóztató, aki ragaszkodik a tanítással megegyező igaz beszédhez, hogy az egészséges tanítással tudjon bátorítani, és meg tudja győzni az ellenszegülőket.” (Tit 1,5–9)

Pál szavaiból világosan kitűnik, hogy mit jelentett a gyülekezet lelki kormányzása, amit a püspök a presbiterekkel karöltve végzett. Senkit ne tévesszen meg a presbiter kifejezés! Az akkori presbiterek nem „laikusok” voltak, akik a „klerikusok” munkáját hivatottak ellenőrizni, netán bírálni, hanem a püspök munkatársai voltak a gyülekezet lelki kormányzásában. Szerepük a későbbi papok, illetve lelkészek szerepének felelt meg. Mert mire is kellett felügyelniük? Mindenekelőtt a tanítással megegyező

A gyülekezet számára *nem volt közömbös, hogy ki mit hisz, és mit tanít.*

igaz beszédre. Hogy ne taníthasson akárki akármit a gyülekezetben! És semmiképpen sem a tévtanítók mellé kellett állniuk, hanem az egészséges tanítással kellett bátorítaniuk azokat, akiket a tévtanítók elbizonytalanítottak. De arra is képesnek kellett lenniük, hogy a tanítással megegyező igaz beszédnek ellenszegülőt meggyőzzék.

Mindez azt feltételezi, hogy – miként a páli levelekből is kitűnik – az ősegyházban a konfliktusok zömmel tanításbeli kérdések körül keletkeztek. A gyülekezet számára nem volt közömbös, hogy ki mit hisz, és mit tanít. Ellenkezőleg: ez minden másnál fontosabb volt! Lelki kormányzásra tehát mindenekelőtt az volt alkalmas, aki tanításbeli konfliktusok közepette is meg tudta őrizni a gyülekezet békéjét és egységét, és emellett kezelni és az igaz tanítás meggyőző erejével megoldani is képes volt a konfliktusokat. Ma persze nehéz ezt megérteni, hiszen egyházunkban már évtizedek óta a konfliktusok elkerülését, az összeegyeztethetetlen tanításbeli különbségek létének meggyőző erővel való tagadását, szőnyeg alá söprését tekintik vezetői erénynek. Az apostoli kor egyházában az ilyen vezetői magatartás elképzelhetetlen volt, hiszen tudták, hogy ez a lelki kormányzás megszűnését jelentené.

A tévtanítók meggyőzésére tett kísérlet persze az ősegyházban sem mindig vezetett sikerre. Ilyenkor a püspöknek a lelki kormányzás szigorúbb eszközehez, a kiközösítéshez kellett folyamodnia. De ez soha nem lehetett önkényes. Célja pedig nem a büntetés volt, hanem a jobb belátásra bírás szándékával és reményével éltek vele. Ugyanez volt érvényes azokban az esetekben is, amikor másokat botránkoztató súlyos bűn elkövetése, vagy a keresztyén hittel össze nem egyeztethető életvitel miatt, az érintett bűnbánatra térésének reményével alkalmazták a kiközösítést. Igaz, Pál ennél keményebb szavakat is használ, amikor ezt írja: »[Á]tdadjuk az illetet a Sátánnak, teste pusztulására, hogy lelke üdvözüljön az Úrnak ama napján.

[...] Most tehát azt írom nektek, hogy ne éljetez közösségben azzal, akit bár testvérnek neveznek, de parázna vagy nyereszkesedő, bálványimádó vagy rágalmozó, részeges vagy harácsoló. Az ilyennel még együtt se egyetek. Mert mit tartozik rám, hogy a kívül levők felett ítélkezsem? Nem a belül levők felett ítélkeztek-e ti is? A kívül levőket pedig Isten fogja megítélni. Távolítsátok el azért a gonoszt magatok közül!” (1Kor 5,5.11–13) Ám ezt a kemény hangot Pál is csak a hajlíthatatlan, megátalkodott vétkesekkel szemben üti meg. A bűnbánatot tanúsítóval szemben megbocsátó, és a gyülekezetet is megbocsátásra inti: „Most viszont inkább bocsássatok meg neki, és vigasztaljátok meg, hogy a túlságos nagy szomorúság valamiképpen meg ne emésze az ilyet.” (2Kor 2,7)

Láthattuk tehát, hogy az apostoli kor gyülekezete nem volt homogén közösség, miként – az evangéliumok tanúsága szerint – a Jézust földi működése során körülvevő gyülekezet sem volt az. Volt mindenekelőtt a *sokaság*, amely hívás nélkül is követte Jézust, amerre csak járt. Ebben a sokaságban mindig voltak, akik idővel lemorzsolódtak, mert amikor jobban megismerték Jézust és tanítását, csalódtak benne. Kemény beszédnek ítélték, amit tőle hallottak, vagy egyszerűen úgy érezték, nem tudják megtartani, amit hallgatóitól elvár, így nem képesek a további követésére. Mindenekelőtt János evangéliumában láthatjuk, hogy a Jézust követő sokaság egy darabig egyre növekedett, és ez a növekedés a kenyérszaporítás csodája nyomán (Jn 6,1–15) érte el tetőpontját. Ekkor Jézust a sokaság királynéja is akarta tenni, ő azonban ezt elutasította, és arról kezdett beszélni, hogy nem az ősatyák ették az igazi mennyei kenyeret a pusztában, hanem ő maga a mennyből alászállott kenyér. Az ő teste valódi étel, és vére valódi ital. Aki eszi és issza, annak örök élete van (Jn 6,22–59). Ezen a sokaság nagyobb része megütözik, és végleg hátat fordít Jézusnak.

Az evangéliumokból az is kitűnik, hogy Jézusnak volt egy *szűkebb követői köre* is. Több asszony is ide tartozott, akik vándorlásai során gondoskodtak Jézus és az általa választott tizenkettő szükségleteiről. Egyszermind tanítványai is voltak, bár nem abban az értelemben, mint az *apostolok*. Mert amíg ők egyszerűen csak Jézus nyomába szegődtek, addig az apostolokat Jézus maga választotta ki és hívta el. Mintegy három éven át „közös háztartásban” élt velük, és naponta külön is tanította őket. Rendre elmagyarázta nekik, amit a sokaságnak csak példázatban mondott, és ezért nem értették meg.

Az evangéliumok azt is nyomatékkal emelik ki, hogy az utolsó vacsorát Jézus a legszűkebb tanítványi körben, a tizenkettő társaságában költötte el. Csak hozzájuk, az elhívott és kiválasztott apostolokhoz szólt, amikor a szerzési igeként ismert szavait elmondta a kenyér és a bor fölött, majd hozzátette: „»[E]zt cselekedjétek az én emlékezetemre.«” (Lk 22,19) E titokzatos vacsora megisméltésére, benne a szerzési igék elmondására kizárólag a jelen lévő tizenkettőnek adott parancsot és felhatalmazást. Nem a sokaságnak, és nem is a tágabb értelemben vett tanítványi körnek, hanem kifejezetten az apostoloknak. Köztük Júdásnak is, jelezve vele, hogy a szentség érvénye nem az apostolok méltó vagy méltatlan voltán, hanem az ő felhatalmazásán múlik.

Az utolsó vacsorát *Jézus a legszűkebb tanítványi körben, a tizenkettő társaságában költötte el.*

Korunk liberális gondolkodásától ez persze idegen, de az első gyülekezetekben nagyon is komolyan vették. Az apostolok, akik – gondoljunk a már idézett ApCsel 1,20-ra – maguk is Isten nyájának a Főpásztortól, Jézustól felhatalmazott „felügyelői”, azaz püspökei voltak, kézzátétellel ezt a felhatalmazást is továbbadták a gyülekezetek által választott többi püspöknek, amit ők szintén továbbadtak a szolgálatukból részt (κληρος [klérosz]) kapó presbitereknek.

Az utolsó vacsora szentségi megismétlésére szóló megbízáson túl az apostolok húsvét vasárnapján a feltámadt Jézustól is kaptak egy kizárólag nekik szóló felhatalmazást. János evangéliuma ezt így írja le: „Aznap, amikor beesteledett, a hét első napján, ott ahol összegyűltek a tanítványok, bár a zsidóktól való félelem miatt az ajtók zárva voltak, eljött Jézus, megállt közepén, és így szólt hozzájuk: [...] »Békesség néktek! Ahogyan engem elküldött az Atya, én is elküldelek titeket.« Ezt mondván, rájuk lehelt, és így folytatta: »Vegyetek Szentlelket! Akiknek megbocsátjátok a bűneit, azok bocsánatot nyernek, akikéit pedig megtartjátok, azoknak a bűnei megmaradnak.«” (Jn 20,19.21–23) Ennek a fölhatalmazásnak fontos része, hogy Jézus az apostolokra lehelt, majd ezt mondta: „»Vegyetek Szentlelket!«” (Jn 20,22) Ez nem pünkösdi elő-

zetes volt. Itt nem jelentek meg lángnyelvek, és zúgást sem lehetett hallani. Itt Jézus a Szentlélek egy speciális ajándékát, a bűnök megbocsátásának vagy megtartásának – természetesen soha nem önkényesen gyakorolható – hatalmát adta át az apostoloknak, mint a nyáj leendő „fe-

Jézus a Szentlélek egy speciális ajándékát, a bűnök megbocsátásának vagy megtartásának ... hatalmát adta át az apostoloknak.

lügyelőinek”, azaz episzkoposzainak, első számú püspökeinek. Az apostolok aztán ezt a lelki hatalmat is megosztották kézzátétellel a későbbi püspökökkel, akik pedig a presbitereket is részesítették benne.

Amikor Jézus az apostolokra lehelt, és úgy adta nekik a bűnök megbocsátására szóló megbízást, akkor mintegy hitelesítő pecsétet tett erre a felhatalmazásra. Ha az apostolok és az általuk felhatalmazottak mondják valakinek, hogy megbocsátattak a bűnei, akkor az annyi, mintha Jézus mondaná. Ha pedig Jézus mondja, akkor Isten mondja. Ha Isten mondja, az érvényét senki sem vonhatja kétségbe.

Bár minden példa sántít, talán mégis segíti a megértést a következő hasonlat. Ha valaki a kivégzésre elővezetett halálra ítéltnek odakiáltja, hogy a király megbocsátott neki, nem kell meghalnia – akkor ezt az embert ki fogják nevetni, és a bíró utasítja a hóhért az ítélet végrehajtására. De ha a kegyelmet hirdető ember a király pecsétjével ellátott írással igazolja, hogy valóban az ő nevében beszél, akkor azt már a bírónak és a hóhérnak is figyelembe kell vennie. Mert a pecsét a szóban hirdetett kegyelem bizonyosságát adja.

Ez nem azt jelenti, hogy más nem vigasztalhatja a bűnbánó bűnöst azzal, hogy Isten megbocsát neki. De ez csak vigasztaló szó. Az apostoli kézzátétellel fölhatalmazottak szájából elhangzó bűnbocsánat azonban Isten pecsétjével ellátott kegyelmi végzés, amiben a bűnbánó hite sokkal inkább megfogódzhat, mint a testvérek vigasztaló beszédében (*consolatio fratrum*)

Mi az értelme ennek, a ma már sokak számára szórszálhasogatásnak tűnő különbségtételnek? Akkor értjük meg, ha úgy tesszük föl a kérdést, hogy a Krisztus által rendelt, és éppen

ezért szentségnek minősülő cselekmények hatékonysága mitől függ, és min alapul. Vannak, akik elhamarkodva azt válaszolják, hogy a szentségekben részesülők hitén. Aki nem hisz, az nem is a valódi szentséget kapja. Mások Luther szavait Luther felfogásától eltérő értelemben idézik, és azt mondják, hogy az ige teszi a szentséget szentséggé, miként Ágoston írja: „*Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.*” [Csatlakozik az ige az anyaghoz, és szentség lesz.]³ Tehát teljesen mindegy, hogy ki mondja ki az ígét, az mindenképpen hatékony, „[m]ert Isten igéje élő és ható” (Zsid 4,12).

Ezek az érvek rendre elhomályosítják, amit a szentségekről tanítva Luther oly fontosnak tartott: a szentség a szentséget szerző Krisztus parancsára épül, és nem a mi hitünkre. A szentségben elhangzó ígék a hitünket szólítják meg, a hitünket akarják mozgósítani, megeleveníteni, megerősíteni. Ezért fontos, hogy a szentség ígét az arra szabályosan elhívott és fölhatalmazott személy mondja el. Mert ez a garancia, hogy a szentségbe foglalt ige olyan hatékony, mintha maga Krisztus mondaná, és a szentségben valóban azt kapjuk, amit Krisztus ígért.

Tehát nem a mi hitünk teszi a szentségeket szentséggé, és nem a mi hitünknek kell a szentségekkel valamit kezdenie. Ellenkezőleg: a szentségbe foglalt ígék által Isten cselekszik velünk, rajtunk és bennünk, amikor bűneinket törli el, Krisztus igazságába öltöztet, és örök élettel ajándékoz meg. A hitünk szerepe nem egyéb, mint a szentségbe foglalt ígék megragadása, és az általuk közvetített ajándék elfogadása. A hit tehát azért nélkülözhetetlen, hogy a szentség vétele valóban üdvösségünkre, és ne ítéletünkre legyen. De a hitünk mégsem alkotóeleme a szentségnek, hanem csupán befogadója a szentség által közvetített mennyei valóságnak. A hit – lelki értelemben – a mi kinyújtott kezünk, amivel az Isten által felénk nyújtott mennyei kenyeret, és a benne foglalt mennyei valóságot, az örök életet, az üdvösséget elfogadjuk.

(folytatjuk)

A szentség a szentséget szerző Krisztus parancsára épül, és nem a mi hitünkre.

*Különös és csodálatos titkot látok:
mennyboltnak a barlangot,
kerubi trónnak a Szüzet,
és a jászolt hajléknak,
melyben pihen az elférhetetlen Krisztus Isten,
kit is énekelve magasztalunk.*

(Szentéletű Kozmasz Melodosz ortodox püspök karácsonyi kánonjából)

3 Vég helyi Antal ford. Augustinus: *In Joannis Evangelium tractatus cxxiv* 80,3.

Summary

In the shadow of the glowing Christmas tree and the seasons' dinners the last issue of the year brings a sermon which leads us into the Christmases of the prisons. **Rezső Weltler** points out to us that the history of European Christianity has also started from a prison, when the apostle Paul preaches in the prison of Philippi.

For reading during the holidays we let us hand our readers four studies from two writers. **József Tubán** interprets the meaning of the law in Paul the apostle's sense. In his study he describes how we should understand Paul's statement of how the law was our teacher up until Christ. His other study is about the *Confession of Augsburg* in which the name comes to life of whom our church was named after – and which name is often forgotten today. He shows that if we are consequent in our confession, it should help in how we think about faith and life.

Our other author, **Antal Véghelyi** brings a study about the *confessionalist Lutheranism*. In it he describes confessionalism, what the Augsburg Confession means to us, and pays special attention to the importance of the Holy Communion, bidding the reader to taking it regularly. His other study about *spiritual leadership* depicts what spiritual leadership and pastoral leading meant in the time of early Christianity.

Seeing the problems in our church contemplating on these topics can help solve the difficulties and renew our church.

We wish all our Readers a blessed Christmas season and faith enriching reading!

Zusammenfassung

Im Schatten des leuchtenden Weihnachtsbaums und des feierlichen Tisches führt *die Predigt* unserer letzten Nummer des Jahres die Leser in die Welt der Gefängnis-Weihnachten. **Rezső Weltler** weist darauf hin, dass die Geschichte des europäischen Christentums auch in einem Gefängnis angefangen hat, als Apostel Paulus im Gefängnis von Philippi das Evangelium verkündigt hat.

Wir bieten als feierliche Lektüre vier Studien von zwei Autoren an. **József Tubán** erklärt den Sinn des Gesetzes anhand Apostels Paulus nach *Gal 3,19–29*. In seiner Studie verdeutlicht er, wie man die Feststellung des Apostels Paulus verstehen soll, dass das Gesetz „unser Zuchtmeister auf Christus hin“ war. In der zweiten Studie des Autors geht es um *die Augsburgische Konfession*, in der dieser heute schon „bestaubte“ Name lebendig wird, nach dem früher unsere evangelische Kirche genannt wurde. Er zeigt darauf, wenn wir zu unserer Konfession konsequent bleiben, was sollen wir dann über unseren Glauben und unser Leben im Spiegel der Augsburgischen Konfession denken.

Unser anderer Autor, **Antal Véghelyi** zeigt in seiner Studie, was *konfessionsmäßig* ist, was uns die Augsburgische Konfession bedeutet, er hebt die Bedeutung des Heiligen Abendmahls besonders hervor, und er ermuntert uns es regelmäßig zu feiern. In der zweiten Studie über *das geistliche Regiment*, jetzt nur der erste Teil veröffentlicht, geht es darum, wie das geistliche Regiment und das Hirtenamt in den urchristlichen Gemeinden ausgeübt wurden.

Die Probleme unserer Kirche kennend, kann das Nachdenken über diese Themen eine Hilfe bei der Lösung der Probleme und bei der Erneuerung unserer Kirche sein.

Wir wünschen unseren Lesern gesegnetes Weihnachtsfest und unser Glauben verstärkendes, bereicherndes Lesen!

E számunk szerzői

Tubán József lelkész – Csorna

Véghelyi Antal ny. lelkész – Budapest

Weltler Rezső ny. lelkész – Győr

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írasmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Iltzész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-

A **keresztyén igazság** előfizetési díja: 1700 Ft. Külföldre 15€. Egy szám ára 450 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítást vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

A ragyogó karácsonyfa, a roskadozó asztalok árnyékában ez évi utolsó számunk *igehirdetése* a börtönök karácsonyának világába vezeti az olvasókat. **Weltler Rezső** rámutat arra, hogy az európai keresztyénség története is egy börtönből indul, amikor Pál apostol a filippi börtönben hirdeti az evangéliumot.

Az ünnepek olvasmányai közé két szerző négy tanulmányát nyújtjuk át.

Tubán József a *Gal 3, 19–29* alapján a törvény Pál apostoli értelmét magyarázza. Tanulmányában megvilágítja, hogy hogyan értsük Pálnak azt a megállapítását, hogy a törvény nevelőnk volt Krisztusig. A szerző másik tanulmánya az *Ágostai hitvallásról* szól, melyben felelevenedik ez a ma már „porosodó” név, amelyen azonban régen evangélikus egyházunkat neveztek. Bemutatja, hogy ha konzekvensek vagyunk a hitvallásunkhoz, akkor hogyan gondolkodjunk az ágostai hitvallás tükrében hitünkről és életünkről.

Másik szerzőnk, **Véghelyi Antal** a *hitvallásos evangélikusságról* szóló tanulmányában bemutatja, hogy mi is a hitvallásosság, mit jelent számunkra az Ágostai hitvallás és külön kiemeli az úrvacsora jelentőségét, melynek rendszeres vételére buzdít. A *lelki kormányzásról* szóló írásában pedig, melynek most első részét közöljük, azt mutatja be, hogy az őskeresztyén gyülekezetekben mit jelentett a lelki vezetés, pásztorolás.

Egyházunk gondjait látva, ezeknek a témáknak az átgondolása segítségünkre lehet a gondok megoldásában, egyházunk megújulásában.

Áldott karácsonyi ünnepeket és hitet erősítő, gazdagító olvasást kívánunk Olvasóinknak!